

GESCHIEDENIS
VAN
DE GEMEENTEN

DER
PROVINCIE OOST-VLAANDEREN,

DOOR
Frans de Potter en Jan Broeckaert.

Eerste reeks. — Arrondissement Gent.

EERSTE DEEL:

**Aalter, Afsnee, Asper, Astene, Baalgem, Bachte-Maria-Leerne,
Balegem, Bellem, Bottelare, St-Denijs-Westrem, Destelher-
gen, Desteldonk.**

GENT,
DRUKKERIJ C. ANNOOT-BRAECKMAN, KOORNMARKT.

1864-1870.

BACHTE-MARIA-LEERNE.

I.

BESCHRIJVING VAN HET DORP. — Eene der schilderachtigst gelegene plaatsen aan de boorden der Leie is Bachte-Maria-Leerne. Deze gemeente, uit twee verschillende parochiën samengesteld, Bachte en Ste-Maria-Leerne, en die eene oppervlakte heeft van 862 hectaren (1), is van het noordoosten naar het zuidwesten door den steenweg van Gent naar Deinze doorsneden, en ligt, volgens berekening der krijgsgenic, op 51° 0' 55" poolshoogte en 1° 14' 41" ten oosten der middaglijn van Parijs. Aan den kerkdorpel van Bachte is de verhevenheid haars bodems 10 meters 23 centimeters boven de lage Zee te Oostende. Zij behoort tot het vrederegerechtskanton Deinze, van welke stad zij 5 kilometers afgelegen is, en grenst ten noorden aan Vosselare en St.-Martens-Leerne, ten oosten, met de Leie, aan Deurle, ten zuiden, ook met de Leie, aan Astene en Deinze, en ten westen aan Meigem.

(1) In de verledene eeuw had Ste-Maria-Leerne (zonder Bachte) eene grootte van ongeveer 600 bunder. Bachte en Rekelinge waren 129 bunder groot, waarvan 79 bunder voor Bachte en 50 voor Rekelinge, kerkelijk Deinze.

Alles laat onderstellen dat Leerne, als bewoonde plaats, eene tamelijk hooge oudheid bezit. Inderdaad, behalve den vond, op zijn grondgebied, ten jare 1840, van een paar Romeinsche zilveren munten, die tegenwoordig in het kabinet des heeren P. D'Huyge-laere, te Deinze, berusten, kan, tot bevestiging van die oudheid, niet alleen op zijne ligging, maar ook op zijnen naam gewezen worden, dien PH. BLOMMAERT, in zijne *Aloude Geschiedenis der Belgen*, van het oude *Lethera* afleidt, — eene plaats, die bij onze Germaansche voorouders als heilig beschouwd en tot de uitoe-fening van den godsdienst gebruikt werd. Ook DE SMET verklaart *Leerne* door eene geheiligde plaats, of eenen gemeentegrond.

Oorspronkelijk, en wel, onder andere, nog in de XVe eeuw, werd deze plaats niet anders dan *Lederne* geheeten. In de meeste latere schriften, tot zelfs in de verledene eeuw, schreef men, naar de twee schutpatronen harer kerk, *Sinte-Maria-Leerne* en *Sint-Jans-Leerne*; in het *Weezenboec* der stad Gent van 1370–1371, *Sente-Marien-Lire*; in 1683, *Maria-Lederne*, enz. Haar tegenwoordige naam, *Bachte-Maria-Leerne*, werd vastgesteld bij besluit van koning Willem, onder dagteekening van 16 April 1823, toen de tot alsdan zelfstandige gemeente Bachte met Maria-Leerne tot éene gemeente, op het verlangen van de besturen dier twee plaatsen, vereenigd werd (1). De beteekenis van *Bachte* is niet

(1) « Wij Willem, bij de gratie Gods, koning der Nederlanden, prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz.

« Op het rapport van Onzen Minister van Binnenlandsche zaken en waterstaat, van den 3 dezer, B, 4730, n° 37, omtrent het aan hem door de Gedeputeerde Staten der Provincie Oost-Vlaanderen medegedeeld verlangen der plaatselijke besturen van Bachte en Maria-Leerne, ten einde tot éene gemeente, onder de benaming van *Bachte-Maria-Leerne*, vereenigd te worden.

« Den Raad van State gehoord (advies 11 dezer, n° 47).

« Hebben goedgevonden en verstaan, de gemeenten Bachte en Maria-Leerne te vereenigen tot éene gemeente, onder den naam van Bachte-Maria-Leerne, en zulks onder bepaling, dat het dien onverminderd aan de algemeene vergadering der Staten van Oost-Vlaanderen, aan welke dit besluit zal worden medegedeeld in hare eerste bijeenkomst, zal zijn vrijgelaten om, wanneer dezelve ten deze iets naders aan Ons mogt hebben voor te dragen, zulks te kunnen doen.

ver te zoeken : dit woord, hetzelfde als *achter (retro)*, wordt nog dagelijks in West-Vlaanderen gebruikt, en komt in verscheidene plaatsnamen voor, als te Gent, in *Bachter-Leie*, te Wetteren, in de *Bachtenakkers*, enz. Een *Pieter van Bachten*, vermoedelijk tot eene van daar herkomstige familie behoorende, wordt in eene oorkonde van 1521 aangetroffen.

Er staat te Bachte eene dikke oude linde, die vier mannen te zamen niet omvatten kunnen. Het volk heeft daar 't volgende versje op gemaakt :

*Bachte-linde, verre bekend,
Is nader Kortrijk dan Gent.*

De gemeente Bachte-Maria-Leerne bevat de vijf volgende voorname wijken : *Leerne-dorp*, *Bachte*, *Rekelinge*, *Leikant* of *Maai-gemhoek*, en *Kouter*⁽¹⁾. De wijk *Rekelinge* is zeer oud, en werd aanvankelijk *Ricoluingahem* of *Reclingham* geschreven, onder ander bij MALBRANCO, die zegt, dat deze plaats in de IXe eeuw door

« En zal Onze Minister voornoemd voor de uitvoering dezes zorg dragen, waarvan aan Onzen Minister van Financiën, aan Onzen Minister van Staat, belast met de generale directie der ontvangsten, en aan den Raad van State, zal worden kennis gegeven.

• Brussel, den 16 April 1823. »

(Geteekend) : WILLEM.

(1) Oude plaatsnamen :

1244. *Berch*, *Brigghemersch*, *Eechout*, *Ham*, *Hul*, *Mannindriesch*, *Rot*, *Verheke*.

1360. *'t Walsche Land*.

1430. *Caccaertshouc*, *Hotenweghe*, *Lintackere*, *Maeyeghemacker*, *Raesboomkin*, *Walackers*, *Winckele*, *Wildemeersch*.

1590. *Hofdriesch*, *Leymeersch*, *Steendam* of *Cleen Odon*.

1600. *Gansbrouck*, *Guldenmeersch*, *Hemeltryck*, *Heymannen*, *Hooghe Vlaecke*, *Hoochmere*, *Strepe*, *het Wiel*, *Wulslagherigge*.

1699. *Bekenbosch*, *Halsenberch*, *Hoochcautere*, *Keyzersbulck*, *Spelck*.

1752. *De Blauwpoorte*, *de Blauwpoortdreve*, *Donckerdreve*, *Roobulck*, *Schaepdreve*, *grootte Tichelrije*.

eenen heiligen man, met name Gontbert, beheerd, en aan Bertinius werd afgestaan (1).

Behalve de *Leie*, die, zoo wij reeds zegden, een groot deel van haar grondgebied bezoomt, en langs wier boorden zich eene uitmuntende, onafzienbare weide uitstrekt, te recht met den naam van vermaarde Leimeerschen bestempeld, — ontmoet men in deze gemeente een drietal voorname beken, als daar zijn : de *Reigersbeek*, op de westergrens, de *Rekelingbeek*, die de Schipdonksche Vaart met de Leie verbindt en tot grenslijn met Deinze dient, en de *Kalene*, welke waterloop uit de Leie ontstaat, en zich in gemelde rivier aan den Pontenhoek uitlost. Bovendien heeft men hier nog eenige overblijfselen van de vele en groote vijvers, die de gemeente vroegertijds bezat, en van welke er twee in 1854 eenen omtrek hadden van niet min dan 250 meters, op eene diepte van 5 meters. Men zal daar vroeger zeer waarschijnlijk turf uit gedolven hebben, te oordeelen naar de turfsputten, welke in deze gemeente vóór eenige jaren nog voorhanden waren. In de nabijheid der Kalene lag in 1788 een elsbosch, 1 bunder 264 roeden groot, en waarin, volgens eene aankondiging der *Gazette van Gend*, veel van die brandstof te vinden was.

Een bewijs, dat de gemeente eertijds aan veelvuldige overstromingen onderworpen was, vinden wij, behalve in het verder opgenomen document (*zie het 3^e hoofdstuk*), in een verhoog der wethouders van Bachte aan de hoogpointers en vrijshopenen van de kastelnij van Kortrijk, ten jare 1786. Genoemde wethouders gaven in dit stuk voor « dat niet alleen een groot deel « van de meerschen in de leege landen van hun ghemeente, « maer oock van den meerderen deel der andere prochien deser « casselrije, cottoyerende de riviere de Leye, door de inondation « der wateren van gemelde riviere in dit soo onbequaem saisoen

(1) « Aggerandi vèro sunt hic vici, quos Gontbertus vir sanctissimus suo dominatu cultuque complexus, Bertiniciis lubens volensque transcripsit : *Ricoluingahem*, modo *Reclinghem*, etc. . . . »

(*De Morinis et Morinorum rebus*, etc., I, 61.)

« soodanigh beschadigt syn geworden, dat al het gars ende
« vruchten van de overstroomde landen ende meerschen teene-
« mael bedorven ende verloren syn, ter overgroote schaede ende
« intrest van de ghebruyckers, midts zy daertoe, niet meer
« wetende waarmede hunne beesten te onderhouden, ghenoot-
« saeckt zyn gheweest deselve te vercoopen.... » De vraag luidde,
dat er alle bedenkelijke middelen zouden in 't werk gesteld
worden om dergelijke onheilen te voorkomen, 't zij door de rivier
behoorlijk te doen zuiveren en onderhouden, of bij middel eener
doorsnijding eene gemakkelijker afleiding aan hare wateren
te geven (1).

Vóór de oprichting eener brug over de Leie, tusschen Deurle
en St.-Martens-Lerne, bestond er te Maria-Lerne een, oudtijds
den heer van Nevele toebehoorend veer of overzet, genaamd het
Veer ter ponten. Volgens het denombrement der heerlijkheid van
Nevele behoorde daartoe « veerschat met waghnen ende met
« peerden, gheladen ende ongheladen, ende ooc een cleyn veer-
« scip om lieden over te voerene. » Er was ook een aard of
stapelplaats, alwaar men betaalde : « van elck hondert niet
« ghemijt haut eenen halven stuyver; ghemijt, elck hondert,
« 1 stuyver; voor een voer steen, eenen halven stuyver, en voor
« een voer mest, idem. » De ontvangst dezer rechten werd alle
jaren verpacht, en bracht in 1627 acht pond groote op.

De gemeente was vroeger zeer beboscht, doch omtrent den
jare 1580 werden vele bosschen uitgeroeid en in weiden her-
schapen. Haar bodem, meest plat, hier en daar zandig, doch zacht
van aard, elders kleiachtig, en op enkele plaatsen moerassig,
bevat vier verschillende klassen van grond, waarvan de eerste 56,
en de tweede 26 centimeters groeilaag heeft. De landen der
derde klas bestaan uit twee soorten van grond; de eene, tot eene
diepte van 25 centimeters, is zandachtig, en de andere, met eene
groeilaag van slechts 18 centimeters, van klei gevormd. De vierde

(1) *Resolutieboek van Bachte*. — Gemeentearchief van Bachte-Maria-Lerne.

klas bestaat uit eene mengeling van zavel en klei, waarvan de groeikorst van 15 tot 12 centimeters verschilt.

Vroege bewijzen over de ontginning der landen en den akkerbouw dezer gemeente bezitten wij niet. Nogtans telde men er op het einde der XIVe eeuw reeds een aanzienlijk getal groote pachthoeven, onder welke wij als de voornaamste hier opnoemen het *goed te Hoedonc*, dat onder zaailanden, bosschen en meerschen een vijftigtal bunder groot was, en in 1404 tegen 5 schellingen 3 grooten het bunder verpacht werd. In 1426 bedroeg de pachtsom van dit goed 18 pond groote, ongeminderd eene soma van 5 pond 10 schellingen voor zes bunder weide, genaamd den *Wildemeersch*, en 30 schellingen voor het geweed in de er rondliggende bosschen⁽¹⁾. In 1447 was de pacht prijs reeds geklommen tot 20 pond groote, en volgens eene akte van 1636, waarin het onder den naam van « 't groot pachthof in de dreve, » met eene grootte van 24 bunder voorkomt, werd het toen voor 500 gulden 's jaars in huur gegeven. Omtrent het midden der XVIIIe eeuw, bepaaldelijk in 1752, was de pachtsom 81 pond groote. Onder de voorwaarden, den pachter alsdan ten laste gelegd, merken wij op dat, in geval van overstroming der landerijen en vernieling der vruchten, anders dan door verhageling of oorlogsgeweld, de

(1) « Kenlic zij, etc., dat Jan de Rueze, commen es, etc., kende dat hij heeft ghenomen in zekeren vorwaerde ende loyalen pachte jeghen de joncf. Cornel. Boudewine, machtich over haren man, *goed te Hoedonc*, gheleghen tSente-Marien-Lederne... omme de somme van xviii lib. gr. tsiaers... ende hoven desen houdt Cornelis over sinen godspenninc een plecke van lande, gheheeten de Wildemeersch, den vors. pacht lanc duerende, groot also men secht vi bunderen, ende de vors. Jan moet van denselven mersch jaerlicx betalen iii lib. x s. gr. met den pachte, houden slotvast bedolven of beloken, sonder Cornelis cost, dies moet Jan jaerlicx hebben dachtergheweet, als de vette beesten uut sijn. Item hierboven heeft Cornelis verhuert Janne den Rueze de hettinghe ende gheweet van den bossche van Oedonc, ende de eecken, diere upstaen soudent... Ende datter niement veerkinen inhouden en soude, uutghedaen de forestier, twee, omme de somme van xxx s. gr. siaers, naer de vorwaerde, die Cornelis adde jeghen minen heere van Momerens (*Montmorency*)... »

(*Jaarregister van Gent, 1426-1428, 2^e deel, bl. 99 v°.*)

cigenaar tot geene de minste schadevergoeding gehouden was. Het benoodigde tot onderhoud of herstelling der gebouwen moest de pachter kosteloos bijhalen, en waar aan kanten of grachten werd nuttig geoordeeld eiketronken te planten, moest dit door zijne zorgen gedaan worden. Gelijk op de meeste groote pachthoeven gebruikelijk was, mocht een deel der goederen door den pachter worden onderverhuurd, mits hij persoonlijk nogtans voor de volle betaling zijner pachtsom instond. Het bestendig onderhoud der aan de goederen liggende straten, beken, riolen en waterloopen, en vooral het zorgvuldig weren van de rupsenpuppen op de boomen, werd hem uitdrukkelijk voorgeschreven — een bewijs, dat de rijke grondeigenaars van vroeger, zoowel als tegenwoordig de openbare besturen en al wie 't met den landbouw wel meent, het hooge belang diens maatregels wisten te waardeeren.

Het *goed te Sloote*, dat wij in het *Jaarregister* der stad Gent van 1403 de eerste maal aantreffen, was cene pachthoeve van ongeveer 20 bunder uitgestrektheid. Haar huurprijs werd berekend tegen 4 schellingen 6 deniers groote tournois 's jaars het bunder, en bedroeg in 1448 elf pond groote, Vlaamsche munt, boven dat de pachter zijnen eigenaar ieder jaar 6 steenen boter, 2 steenen vlas en 4 « lovelicke goede capoenen » te leveren had. Verdroogde er op 't goed een boom, de pachter moest twee poten in de plaats stellen. Al het timmerhout, de steenen, kalk, enz., den eigenaar noodig ter herstelling van de hoeve, moest door den pachter ter plaats worden aangevoerd, en ieder jaar was hij verplicht te zijnen koste eenen kerel, van zijns meesters kleuren, te doen maken, waarvoor deze hem 6 schellingen groote verschuldigd was. Bovendien deed de eigenaar hem een voorschot in geld en vee, tot beloop van 6 pond 12 schellingen groote, voor welks teruggaaf den pachter alle gemak gegeven werd⁽¹⁾.

(1) *Jaarregister* van 1448-1450, 2^e deel, bl. 51.

In 1464 was het *goed te Sloote* 28 bunder groot, en bedroeg de huursom slechts 9 pond 14 schellingen groote.

Voorts had men hier in de XVe eeuw nog het *goed ter Hagen*, in 1470, onder land, meersch en broek, 19 bunder 400 roeden groot, en voor 6 pond 10 schellingen groote verpacht⁽¹⁾; het *goed te Mereyeghem*, met eene uitgestrektheid van 23 bunder 109 roeden, waarvan de pacht in 1482 tot 9 pond 6 schellingen groote beliep; het *goed te Mayeghem*, omtrent 16 bunder groot; het *goed te Waesberghen*, het *goed te Rijabels*, het *goed te Wingene*, enz., al leenen, waarvan wij in het tweede hoofdstuk uitvoeriger zullen gewagen.

Ten jare 1846 bedroeg het getal landbouwbedrijven te Bachte-Maria-Leerne 125, waaronder een van 40 tot 45 hectaren, 2 van 25 tot 50, 2 van 20 tot 25, 3 van 15 tot 20, en 5 van 10 tot 15 hectaren. Nagenoeg de vijf zesden waren in pacht, het overige door de landbouwers in eigendom gehouden. Men telde er 95 mannelijke en 59 vrouwelijke loontrekkende dienstlieden, en in de stallen : 68 paarden en veulens, 598 koppen hoornvee, 29 kalvers, 80 woldieren, 307 varkens en 8 geiten. Er werd bebouwd : 35 hectaren 99 aren tarwe, 201 h. 95 ar. rogge, 4 h. 95 ar. gerst, 51 h. 85 ar. haver, 1 h. 90 ar. boonen, 6 h. 26 ar. boekweit, 10 h. 69 ar. koolzaad, 54 h. 67 ar. vlas, 5 h. 75 ar. wortels, 49 h. 40 ar. aardappelen, en 29 h. 89 ar. klaver. De weiden en meerschen hadden eene uitgestrektheid van 97 h. 66 ar.; de boomgaarden, 17 h. 46 ar.; de tuinen, 5 h. 67 ar., en de bosschen, 71 hectaren. 't Een door 't ander golden de landen er in eigendom van 2,500 tot 3,500 franken, en van 75 tot 100 fr. in pacht.

Wij gewaagden reeds van de goede hoedanigheid der meerschen dezer gemeente. Het volgende uittreksel uit het merkwaardig verslag des heeren E. JAEQUEMYS, voorzitter der Landbouwmaatschappij van Oost-Vlaanderen, over den in 1868 gehouden hoevenwedstrijd, bij welke gelegenheid den heer senator t'Kint

(1) *Jaarregister van 1470-1472*, bl. 130 v.)

de Roodenbeke- de Naeyer eene bijzondere medaille werd toegewezen, verdient hier, als eene navolgenswaardig voorbeeld inhoudende, te worden medegedeeld :

« Men weet — schrijft de geleerde landbouwkundige — dat onze Lei- en Scheldemeerschen hunne vruchtbaarheid aan den vloed der wateren, veroorzaakt door de overstroming dier rivieren, verschuldigd zijn. Hetzelfde feit wordt op de boorden van het meerendeel der rivieren en stroomen waargenomen, en iedereen kent, door de beschrijving, den weldoenden invloed der Nijl-wateren. Tegenover deze voordeelen bieden de overstromingen echter ook hunne zwarigheden aan, doordien zij het gebrek hebben, niet zelden op ongepaste tijden te komen, en de langs de meerschen gelegene zaailanden te hinderen.

« Bekend is het, ten andere, dat koophandel en nijverheid er op aandringen, dat de loop der wateren geregeld worde. Doch naarmate zulks, in 't belang van handel en nijverheid, der openbare gezondheid of der meerdere vruchtbaarmaking der bouwlanden, tot stand komt, houden de overstromingen op, en ziet men de vloeimeerschen verdwijnen.

« De heer senator t'Kint de Roodenbeke kwam op het gedacht, de wateren der Leie bij middel eens windmolens derwijze te verhoogen, dat 12 hectaren meersch, te Deinze, er kunstmatig door konden besproeid worden. Door dat middel werden deze meerschen in dezelfde voorwaarden gebracht, als zij het waren vóór de delving van het kanaal van Schipdonk, dat de voor de meerschen voordeelige, maar voor een groot deel onzer provincie, inzonderheid de stad Gent, zoo nadeelige overstromingen doen staken heeft.

« De uitslag was volledig, alhoewel er niets nieuws in gelegen was : ik weet het. Sedert onheuglijken tijd, immers, worden de windmolens in Holland ter ophooging der wateren en het droogtrekken der weiden gebezigd. VAN AELBROUCK, die vóór eene halve eeuw schreef, spreekt van de windmolens, tot gemeld doeleinde opgericht, gelijk hij spreekt van de draineering : als oplettenden en gewetensvollen waarnemer.

« Maar men verlaat de windmolens, als besproeiingstuigen, zooals men de wijze van droogtrekken der landen, door VAN AEL-BROUCK aangewezen, reeds laten varen heeft. De wind, trouwens, is een onstandvastige beweger, die stil ligt, wanneer men hem het meest noodig heeft.

« Ook nam de heer t'Kint tot het stoomtuig zijne toevlucht, wanneer hij, door eenen eersten gelukkigen uitslag aangemoedigd, tot het besluit kwam, 22 hectaren meersch, in de nabijheid van zijn kasteel te Ste-Maria-Leerne gelegen, onder water te zetten. Zoolang de Leie haren natuurlijken loop had, en zij bij iederen vloed de drassige wateren, door de talrijke er in uitlozende beken aangebracht, in haren schoot weigerde te ontvangen, en onze bouwlanden daardoor verwoest, de scheepvaart gestremd en onze steden getroffen werden, — zoolang ook werden deze meerschen gemakkelijk en natuurlijk bevoeid. Doch, door het graven van de vaart naar Schipdonk werd de Leie genoodzaakt in haar bed te blijven, en hield zij op, over de meerschen te vlocien. Op den oproep van den heer t'Kint kwam eene weldoende toovernimf, de nimf der XIXe eeuw, de stoom, de bevruchtende wateren over de meerschen verspreiden, zonder dat de bouwlanden, zooals vroeger, er eenig hinder door leden.

« Ziehier hoe de nimf te werk gaat. Een stoomwagen van zeven paardenkracht brengt eene pomp van Gwynn in beweging; deze neemt uit de Leie, op de daartoe geschikte dagen en uren, het benoodigde water, verheft het tot 3 meters hoogte, en besproeit aldus in twee en zeventig uren tijds 22 hectaren meersch in den bijvang des kasteels van den achtbaren senator.

« Deze nimf, welke de heer t'Kint, zoo men wil, van de boorden des Nijls heeft geroepen, alwaar zij inderdaad wonderen verricht, is bestemd om een gansch nieuw veld voor de bedrijvigheid onzer landbouwers en grondeigenaars te openen (1). »

(1) *Concours de fermes. Rapport du jury présenté au Conseil d'Administration (de la Société agricole de la Flandre-Orientale), dans sa séance du 26 Février 1869, par E. JARQUEMYS, bl. 63-67.*

In zake van nijverheid bestaat er te Bachte-Maria-Leerne, buiten den landbouw, niets anders dan eene bierbrouwerij, eene stokerij en een windmolen. Deze laatste behoorde vanouds aan den heer van Nevele, en vinden wij in 1562 voor zes jaren, mits de jaarlijksche som van 12 pond 5 schellingen groote en 8 mud koorn, Nevelsche maat, verhuurd (1).

Er bestond reeds eene bierbrouwerij ten jare 1567.

Wat de herbergen betreft, deze waren hier vroeger weinig talrijk. In 1750 had men te Ste-Maria-Leerne den *Blinden hane*, en in 1770, te Bachte : de *grootte Kogge* (reeds in de XVIe eeuw bestaande), het *Land van Nevele* en de *Zwane*; geene brandewijnhuizen.

Wij deelen hier, ter vollediging van de in onze monographie van Nevele medegedeelde wettelijke verordeningen, door de wethouders van het voormalige land van Nevele, met betrekking tot den handel, de nijverheid, de openbare veiligheid en de goede zeden afgekondigd, de voorgeboden mede, welke in den aanvang der vorige eeuw, en mogelijk nog vroeger, kracht van

(1) « ... Besprek wesende dat alle meulenaers zullen moghen houden thuerlieders huse cooren ende meel, ende tselve dispenseren ten gherieve van de ghemeente. Es voorts besproken dat de voors. mueleneere ghehouden werdt te curtene ende cesserene van malene in sturme, ongheweerte ende groote winden, daerbij de meulene bederfven zoude moghen in al ofte in partijen, in welcken ghevalle de voors. hurare die soude moeten doen uprechten ende repareren tsinen coste. Item es ooc besproken zo wanneer dat men an de vors. muelene temmeren zal van cleenen wercke, ghelyc de roen beslaen, de hecken verheghene en de roen versluten, de cammen verlesen ende andere cleene refectie binnen der muelene ofte daerbuten, dwelc eenen temmerman binnen eenen daght doen mach, danof wordt de vors. pachter ghehouden den temmerman te contenteren zonder danof stillestaen te hebben of afslach van pachte; dies sal men hem leveren hout ende ysere, sulck alser toe dienen sal, maer als men anders ande vors. muelen weerct, zo zal hij stillestaen hebben, te wetene van elcken dach, dat de vors. muelene stillestaen sal, veerthien groote, sonder meer ofte min daer vooren gherekendt te wordene, dwelc hem afslach wordt up zijnen pacht. Ende de vors. pachter es ghehouden den lieden te malene ten seshiensten vate. . . . »

(*Leenregister van Nevele, 1460, bl. 258^v.*)

wet hadden. Deze jaarlijks in 't openbaar voorgelezen reglementen houden het bewijs in, dat het magistraat der heerlijkheid besef van zijne plichten had, en er op gesteld was, de wettelijke voorschriften door zijne onderhoorigen te doen naleven :

« Men ghebied van wegghen heer ende wedt der stede, lande ende baronnijs van Nevele, dat geene taverniers en sullen tappen naer sonnen onderganck ofte inden goddelijken dienst der hooge ofte laege daegen, op de boete van drij ponden par., tincureren soo wel bijden weirt als den gonne, die het selve is doende.

« Ock dat deselve taverniers geene vreemde persoonen en sullen logieren sonder kennisse aenden bailliu te doene, op peine van gelijke boete.

« Dat ook geenen tavernier hem vervoordere te tappen bier ofte wijn te venten in ongehijete kannen ofte pinten, op de boete alsvooren, soo dickmaels als sijlieden daarmede bevonden sullen worden, noch ook eenige danspelen binnen haerlieder huysen te houden, ten sij bij consente vanden heere, al op gelijke boete.

« Dat ook geene backers minder ofte meerder en backen dan sijn behoorlijk loot gewicht, naer costuymen, opde verbeurte vande brooden ende gelijke boete.

« Dat hem ook niemant en vervoordere in te mennen sonder behoorlijk te manderen, tzij 22, 33, ofte 55, ende alsoo behoorlijk te verthienden jegghens den thiendenare, op gelijke boete ende correctie van schepenen, nochte oock dat hem niemand en vervoordere sijne beesten op eenige stoppelen te drijven, ten sij de thiende gebeurt zij, ende met consente vanden proprietaris, op gelijke boete.

« Dat hem ook niemand en vervoordere te spitten ende delven met savel, russen ofte andersints, sonder consent vanden heere, op de boete van drij ponden par. ende correctie van schepenen.

« Dat hem ook niemand en vervoordere te rooten jegghens s'heeren straete, sonder consent vanden heere, opde boete daertoe staende.

« Dat oock niemand hem vervoordere sijne verkenen te

laeten loopen op s'heeren straete sonder geschilt⁽¹⁾ ofte gerinckt te sijn, almede opde boete daertoe staende.

« Dat ook niemant meer verkenen en laet loopen op s'heeren straete ofte en houde dan een ofte twee, uytterlijck meer wesende, dat sij deselve houden sullen binnen haerlieder bedwangh, sonder iemand schade te laeten doen, opde boete van drij ponden paresijse.

« Dat ook een iegelijk gehouden wordt te vermaecken sijne hoven, boomgaerden ofte weiren voor half maerte ende daer ontrent, opde boete daertoe staende.

« Dat ook niemand en vervoordere hout te raepen ofte sijne kinderen laeten raepen met bijle, ofte houtmes, ofte eenige instrumenten, opde verbeurte vande selve correctie van schepenen ende boete van drij ponden par.

« Dat hem niemand en vervoordere te breecken tsij weiren⁽²⁾ ofte thuynen, opde boete van drij ponden par. ende correctie van schepen.

« Dat geene cramers hen vervoorderen eenige cramen te stellen, nochte ook ymand spel- ofte thuys-schole te stichten, op gelijke boete.

« Dat ook niemand en vervoordere bier te vercoopen ofte taverne te stichten sonder consent vanden heere, opde boete daertoe staende.

« Dat ook niemand en vervoordere in eenige wateren te visschen, dan die de vermogen heeft in sijn eygen, opde boete ende verbeurte daertoe staende.

« Dat ook niemand en vervoordere tsij vriend ofte vremde te verbergen op desen lande, ten sij alvooren tselve comende aensegghen aenden bailliu ofte schepenen van haerlieden leste woonijnghe, op gelijke boete.

« Ende of het Godt beliefte te besoecken eenige insetenen

(1) *Geschilt*, met eene bel of *schel* aan den hals. — *Gerinckt*, met eenen ring door den neus.

(2) *Weren oft thuynen*, afsluitingen.

met smettelijke ziekten, daer van Hij ons behoeft, soo gebiedt men een ygelijk, van wat staet ofte conditie hij sij, dat hij deselve terstont ende opden voet doet adverteren aen bailliu ende weth, omme bij hemlieden wege daerinne voorsien te worden naer behooren, ten eynde hem een ygelijk daer vooren mach vermijden ende wachten op gelijke boete ende pene.

« Item wordt seerpeljk verboden den een den anderen te injurieren met worden ofte wercken, vloeken ende sweiren ofte vechten, wonden tot den bloede ofte andersints, opde boete ook daertoe staende.

« Voorts alsoo men verstaet dat de dienstboden, soo knechten als maerten, hun dickmaels vervorderen lichtveerdelijk te verhueren aen diverse meesters, ontfangende van elcken eenen godts-pennijnck, twelck is strijdende jegens de goede trauwe ende veroorzaekt groote inconvenienten, dat de meesters niet en kunnen worden gedient, soo wordt tselve mits desen verboden op pene van te verbeuren eene boete van twintich schellijngen grooten boven de restitutie vanden godtspennijnck, schaede ende intresten te betaelen aen partije.

« Voorts wordt vuyt crachte ende ingevolge de placcaeten van sijne Majesteit, ende het vermogen vanden heere ende weth, expresselijk geboden ende gelast aen alle de gonc, geland zijnde aen cenige heerstraeten ofte andere gemeene wegen binnen desen lande ende jurisdictie van Nevel, dat sij onthier ende veerthien daegen naer de publicatie deser, deselve straeten ende wegen, soo veel elck daeraen is geland, souffisantelijk te vermaecken ende repareren, op dat deselve straeten wel gemaekt, onderhouden en gerepareert mogen wesen, sullen sij deselve beleggghen met souffisant hout ende bedelven aen beede zijden met diepe grachten, daer het doenlijk is ende de noodt vereyscht, ende d'aerde daer vuytcomende werpen in 't midden vande straete, die vereffenende ende verspreyende, ende voorts slechten d'hoogten ende opdrachten, werpende ende voerende d'aerde inde naeste leegten ofte putten, gevende aende straete alomme haere rechte wijde, doende weiren ende afhouden alle houten

boomen ende plantagien, die aende voorseyde straete ende aen de passagien gerief doen ofte beletsel ende noodich dienen geweirt te worden, op pene bij dat de gone, die men ter aenstaende visitatie ofte straetbereyt sal bevinden ergens in faulten gebleven te sijn, sullen verbeuren de boete daertoe staende, ende dat bovendien tselve sal gedaen worden themlieden dobbelen coste.

« Wordende bij desen een ijder g'advertteert datmen corts, ingevolge ende ten tijde bijde placcaten van sijne Con. Maj. geprescribeert, sal doen de straetscouwijnge, waertoe een ijder hem hout gewaerschout ende volcomen aende voorseyde debvoiren van reparatien, om niet t'incureren de boete daertoe staende.

« Een ijgelijk word ook verboden te houden eenige hofhonden ofte rekels, ten sij cortende hunne achterste senuwen ende draegende altijdt eenen knief ofte schild, eenen voet en half lanck, opde boete daertoe staende.

« Insgelijcx wordt aen een ijder verboden in sijne huysen ofte beweldt te hebben eenige gaerens, netten, sacken ofte andersints, ofte ook eenige instrumenten om het wildt te vangen ofte schenden, ook opde boete daertoe staende.

« Niemandt en sal hem hebben te vervorderen achter lande te gaen met bussen ofte roers, gelaeden met zaet, nochte ook buyten sweegs, nochte ook te gaen met eenige honden, ten sij die hebbende inden bandt ofte toise, gelijk ook niemandt, wie 't zij, noch met hondt of sonder hondt, noch met fusiecke te jaegen ofte schieten eenig wildt, alles opde boete ende verbeurte volgens de placcaeten.

« Niemandt en sal hem vervorderen te houden eenige jachthonden tot het loopende ofte vliegende wilt, ten sij ten dienste ende bij weete ofte consent vanden heere ende dat die sijn geteeckent bijden weyenaere, up pene alsvooren.

« Niemandt en sal vermogen te houden ende drijven cudde schaepen ofte duyven, ten sij bezittende een vrij schaepgoet ofte gebruykende condigne breedte van lande, volgens de placcaeten daerop gheëmancert, ende opde boete daerbij gestatucert, ende voorts alles op de voordere penen, boeten ende verbeurten daertoe staende. »

Toen de linnenweverij nog volop in bloei was, en bepaaldelijk in 1757 en 1767, telde men in de gemeente, volgens eene officiële opgaaf, 56 getouwen. In 1846 waren er 120, doch van deze slechts 50 in werkzaamheid.

De bevolking dezer gemeente is sedert een veertigtal jaren eerder verminderd dan aangegroeid. In 1801 had men er 1,141 inwoners, waaronder een honderdtal ondersteunde behoeftigen; in 1829 waren er 1,442 zielen, terwijl op 31 December 1868 de bevolking maar 1,280 zielen telde. In 1605 stonden er maar een tiental huizen op de dorpsplaats van Leerne. Heden heeft men er in geheel de gemeente omtrent 240.

Het gemeentearchief bevat, buiten de oude registers van den burgerlijken stand, aanvangende met 1650 : een *Landboek* met kaarten, in 1605 opgemaakt door den gezworen landmeter Pieter de Bersacques; een *Gaederingsboek* van 1782, en eenige oude *Resolutieboeken*.

De kermissen vallen : die van Ste-Maria-Leerne op den Zondag na O.-L.-V.-Hemelvaartdag, en die van Bachte op St.-Pietersfeest. De oude St.-Janskermis van Leerne is sedert eenige jaren afgeschaft.

II.

HEERLIJKHEID.—Ste-Maria-Leerne maakte gedurende het feodale beheer deel van de heerlijkheid, later baronie van Nevele, en was, althans sedert de XIVe eeuw, de verblijfplaats van de bezitters dezes leengoeds, hetwelk zich in niet min dan zeventien gemeenten uitstreckte.

In onze geschiedenis der gemeente Nevele hebben wij de heerlijke rechten doen kennen, aan 't bezit van dit domein verbonden. Ter vollediging van die opgave zij hier gezegd, dat het recht op 't beste meubel eener nalatenschap, volgens het door ons medegedeelde denombrement van 1587, « den besten hoofd-

stoel, » aanvankelijk den heeren van Nevele, sedert 1388 aan de graven van Vlaanderen toebehoorde. Omtrent 1562 deed de graaf van Hoorne vele moeite om dit recht, al ware 't door aankoop, terug te bekomen; doch er werd hem geantwoord, dat uit het onderzoek, in de Rekenkamer te Rijsel gedaan, niet gebleken was dat de heeren van Nevele vroeger, althans niet vóór 1588, bedoeld recht genoten hadden, en dat, wat den voorgestelden afkoop betreft, dit niet geschieden kon uit hoofde van den bezwaarden toestand der schatkist, en ten einde geen voorgaande te vestigen, hetwelk door andere heeren zoude kunnen ingeroepen worden om insgelijks voorstellen van dien aard te doen (1).

(1) « Monseigneur, le conte de Hornes a pièce poursuivy et fait faire vers moy grande instance à ce qu'on luy vouldist vendre et mettre à pris certain droit, appellé le meilleur cathel, appartenant à vostre Majesté, qui se liève au prouffit d'icelle en la seigneurie de Nevele, appartenant audict conte. Et sont les subjectz de ladicte seigneurie astraintz à telle subgection que advenant le trespas d'aucun inhabitant, le bailly du Vietzbourg de vostre ville de Gand (soubz lequel bailliaige ladicte seigneurie resortist) liève et prend, ou nom de vostre dicte majesté, la meilleure pièce de bestial ou meuble délaissée au trespas de chacun inhabitant. Et comme il m'avoit semblé estre une partie de grande prééminence que de lever tel droit en la seigneurie de son vassal, j'en ay fait prendre plusieurs et divers advis, avant vouloir entendre à ladicte vendition, de tant plus que au pays de Flandres l'on m'avoit encoires fait semblables venditions, fors à l'abbé de St. Bayon audict Flandre, auquel l'on a laissé aucunes semblables parties, non par manière de vendition, mais pour récompense de semblable droit, que luy avoit esté osté et applicqué au demaine de vostre dicte Majesté par l'érection du nouveau chasteau audict Gand. Et pour faire entendre à vostre dicte majesté le commencement de la poursuyte dudict conte, est vray que la contesse douaigière de Hornes, sa mère, a premièrement présenté certaine requeste à vostre dicte majesté, donnant à cognoistre par icelle que ledict droit avoit par cy-devant appartenu aux seigneurs de Nevele, et que l'on ne s'avoit à quel tiltre iceluy leur estoit osté et levé au prouffit des prédécesseurs de vostre dicte majesté, et requéroit partant estre réintégrée audict droit, ou que du moins elle pourroit avoir iceluy par achat. Sur quoy a esté demandé l'advis de ceulx des comptes de vostre dicte majesté à Lille, lesquelz ont trouvé que les prédécesseurs de vostre dicte majesté, contes de Flandres, ayent paisiblement joy dudict droit depuis l'an IIIe IIIIe VIII, sans que lesdicts seigneurs de Nevele en ayent oncques eu la joyssance : ce qu'on a déclaré et fait entendre audict conte de Hornes. Et n'y veullant alors plus insister, continuoit autre poursuyte, assçavoir pour

Daar wij ook in de geschiedenis van de hoofdplaats der heerlijkheid de geslachtslijst der heeren mededeelen, zal het hier volstaan met in 't kort de familiën op te noemen, aan welke

l'avoir par achat, veu que vostre dicte majesté permettoit vendre autres parties de son domaine. Et furent de rechief ses requestes, faisans seulement mention de sa seigneurie de Nevele, autresfoiz envoyées ausdicts des comptes à Lille, lesquelz, pour estre leur serment et charge de sincèrement entendre les affaires et les interpréter au plus grant prouffit et moindre dommaige de vostre dicte majesté, ont fait une assiette et évaluation dudict droit de meilleur cathel, qui durant l'espace de vingt ans avoit esté levé en ladicte seigneurie et paroiche de Nevele, présupposant que ledict conte ne prétendoit ou requéroit avoir ledict droit plus avant. Et sur la vendition, que luy pourroit estre faite et le pris pour lequel on luy pourroit délaïsser ledict droit, en donnoyent aussi leur avis conforme à l'extract cy-joint. Et en estant de rechief ledict conte adverti, déclaira son intention n'estre de seulement demander par achat ledict droit en ladicte seigneurie et paroiche de Nevele, mais aussi par toute la terre dudict Nevele, comprenant seize à dix-huyt villaiges; par où tout ce qui en avoit esté fait et préparé, estoit frusté. Ce néantmoins, pour luy donner meilleur contentement, j'ay, pour la troiziesme fois, fait faire autre évaluation et prendre nouvel avis, par lequel, comme vostre dicte majesté pourra veoir par ledict extract cy-joint, lesdicts des comptes ont persisté que ladicte évaluation ne se pvoit bonnement faire, aussy qu'il ne faisoit à conseiller de aliéner telles et semblables parties, Parquoy, monseigneur, en ayant oy le rapport, et le tout fait mettre en délibération de Conseil en vos finances, aussi considérant l'estat en quoy le domaine de vostre dicte majesté se retrouve présentement, estant tant chargé, ypothecqué et obligie à autre, joint à ce que lesdicts des comptes asseurent estre mal possible d'en faire extimation ou mettre ledict droit à pris, et que par expérience a esté trouvé que semblable droit dont par cy-devant l'on a seulement rendu quatre deniers, l'on en rend présentement vingt, mesmes pour autres considérations alléguées par lesdicts des comptes, Je me suis déportée d'y prendre résolution finale. Mais, voyant que ledict conte de Hornes continue encoires sa poursuyte, il m'a semblé convenable d'envoyer le tout à vostre dicte majesté, pour non entrer en conséquence avec autres seigneurs, lesquels pourroyent demander le semblable, remettant à vostre dicte majesté d'y ordonner comme icelle trouvera convenir; dont et de son bon plaisir en cest endroit, Je la suplye très humblement me vouloir advertir, pour selon ce m'y savoir régler et conduire.

« Monseigneur, je suplye le créateur donner à vostre dicte majesté en toute prospérité, très bonne et longue vye, en me recommandant très humblement à la bonne grâce d'icelle.

« De Bruxelles, le xvime jour d'Octobre 1562. »

(Medegedeeld door den heer GACHARD, algemeen archivaris des Rijks, te Brussel.)

't kasteel, dat wij verder beschrijven zullen, voortijds toebehoord heeft.

Na de oorspronkelijke heerenfamilie, welke den naam van Nevele droeg, en van welke verscheidene leden in den ridderstand hebben uitgemaakt, vinden wij, door 't huwelijk van Margareta van Nevele, in den beginne der XIVe eeuw, het geslacht van Longueval; daarop volgden de Van Gistels, door de echtverbintenis van Margareta van Longueval met Jan van Gistel, en, insgelijks door 't huwelijk van de erfdochter dezer laatste familie, De Fosseux, omtrent het jaar 1346. Dit geslacht bezat de heerlijkheid tot omtrent 1425, wanneer zij door Joanna de Fosseux, alweder bij huwelijk, aan Jan van Montmorency werd overgebracht.

Laatstgenoemde zich in de partij tegen den Graaf van Vlaanderen gemengd hebbende, werd zijne bezitting, uit dien hoofde, door den vorst aangeslagen. Philip den Goede bevredigde zich echter met de som van 10,000 goudstukken, te heffen op de inkomsten van het land van Nevele, dat hij daarom door zijne officieren beheeren deed, terwijl Jan van Montmorency, van zijnen kant, de geheele heerlijkheid aan zekeren Jacob de Cran voor eenen termijn van negen jaren, ten prijze van 2,000 pond parisis 's jaars, verpachtte(1). De *Montmorency's* bleven in 't bezit

(1) « Als van dat Jaques de Cran deede toghen ende zegghen dat alwaert zo, dat mijn gheduchte heer hadde ghedaen handslaen an tland van Nevele ende zinen toebehoorten oft emmer daertoe cause hadde also men zeide, by dat de heer van Montmorency, die ghetraut hadde derfachtighe vrouwe van den zelve lande ghekeert was ende ghealiert met ziere wederpartie, nochtanne hadde hem de zelve mijn gheduchte heere gheconsenteert uut gratien, dat hy de ^{xm} guldine saluten, die hy ghehadt zoude hebben thuwelic metter joffrouwe zinen wive, gherechte zustere vander voors. erfachtigher vrouwen, halen inne ende ghecrighen zoude up tvors. land, ende dat in deser manieren dat hy dat regieren zoude ofte doen regieren, ende alle de baten ende proufiten, diere afcomen zouden, ende vanden toebehoorten, heffen, hebben ende ontsaen totter vuller betalinghe van zinen vors. huweliken goede.... ghelike dat vulcomenlike bliken mochte by den openen letteren, die hijs hadde van minen vors. gheduchten heere onder sinen groten seghele, an den bailliu ende manne van den Ouderbuerch dierne ghestelt hadden in de sessie vanden vors. lande ende van allen zinen toebehoorten..... ende

der heerlijkheid tot den 4 Mei 1592, wanneer ze, ten verzoeke der schuldeischers van Eleonora van Montmorency, gravin van Hoogstraten, voor de som van 95,400 Carolusgulden werd toege-
wezen aan Marten della Faille⁽¹⁾. Heerlijkheid en kasteel bleven sedert dit tijdstip tot na de afschaffing der feodaliteit, op 't laatste der vorige eeuw, aan de afstammelingen van genoemden Della Faille, en vielen den 20 Floréal van het XIIe jaar der Republiek (11 Mei 1804), bij de verdeeling der goederen, nagelaten door Jan-Antoon du Bois en zijne echtgenoot Dymphna-Francisca-Adriana della Faille, te beurt aan Karel-Jozef-Maria du Bois.

uutendien begherde hy thebbene revocatie van zulken lettren van verbode als onlanxleden ten vervolghe van Sanders von Vaernewijc ghezonden ware ande mannen van den zelven lande van Nevele, want zy anders gheen wet doen wilden noch maninghe ontfanen vanden officiers, die hy daer ghestelt hadde van zinen weghe, hendelike slutende dat hem de zelve revocatie sculdigh was te gheschiene metten rechte, aenghezien dat de kennesse van mijns vors. gheduchten heere vireux of van den gouvernemente ende beleede van den vors. lande hier niet behoorde, alsoo de vors. Jacop sustineerde, waerup de zelve Sanders naer zeker decret dat hem ghegheven was dade verand-
worden dat hy met goeden cause hadde ghedaen zenden den vors. brief van verbode, want zinen pacht ende voorwaerde thellene ende behoudene die hy hadde an tvors. land wel ende duechdelike ghenomen jeghen den vors. heere van Montmorency ende ziere gheselnede, als erfachtighe, den termyn van ix jaren lanc durende, ende dat vanden tweesten daghe van Wedemaent laestleden, omme de somme van twee dusentich ponden parisis Vlaemscher munten 's jaers..... Ende bidien wederleide hy de vors. revocatie, zeggheende dat de kennesse ende berecht hier behoorde ende nieuwers el van allen sticken ende zaken, hem angaende, mits dat hy poorter was ende dat zonderlinghe van allen actien, personeelen alsoo dactie van zinen vors. pachte was, ende omme van dien te ghebrukene tote den hende, also hy beghonnen hadde, mochte hy hem wel ghehelpen metten privilegien ende vryheden van deser stede, die zulk waren dat hy den zelven zinen pacht hebben ende ghebruken zoude in wies handen dat vors. land quame.... »

(Jaarregister van 1428-1430, bl. 33.)

(1) Akte van aankoop, in 't bezit des heeren t'Kint de Roodenbeke-
de Naeyer.

Eene andere akte van 't einde der XVIIe eeuw, berustende onder 't archief der heerlijkheid, schat het kasteel op eene waarde van 7,500 pond groote; de gronden, daartoe behoorende, op 11,900 pond 16 schell. 6 den. — Het jaarlijksch inkomen dezer laatste (83 bunder) bedroeg destijds de som van 442 pond groote.

Eindelijk den 20 April 1864 werd het kasteel met eene groote uitgestrektheid land, weide, park en water, door de kinderen van Ferdinand-Philip-Lodewijk du Bois, baron van Nevele, ridder der Leopoldsorde, oudsenator, te Leerne overleden, en van Olympia-Geertruida-Maria-Josepha barones du Bois, geboren gravin d'Oultremont, verkocht aan den heer t'Kint de Roodenbeke, gezantschapsraadsheer, oudlid van de Kamer der Volksvertegenwoordigers en thans senator, gehuwd met Zoë-Isabella de Naeyer. — De tegenwoordige omvang van het kasteel en de daarbij behorende gronden beslaan niet min dan 300 hectaren, waarvan omtrent 45 hectaren park.

Hangen wij thans eene korte beschrijving op van dit merkwaardige slot, welks naam, zoo wij in 't derde hoofdstuk dezer monographie zien zullen, meer dan eens in 's lands kronieken vermeld wordt.

Het kasteel werd, naar de plaats, waarop het gebouwd was, *Odonk* geheeten, een naam samengesteld uit *O*, water, en *donk*, hoogte, dus : hoogte bij het water. Het *Jaarregister* van Gent, van 1598, geeft de spelling *Hoedonc*, maar men weet, dat *oo* of *o* in de middeleeuwsche schriften meermaals door de *oe* verwisseld wordt; talrijke documenten van de XVe en XVIe eeuw spellen *Odonck*, en 't is eerst in de XVIIIe eeuw, dat men begon *Hoydonck* te schrijven, zoodat het oorspronkelijke water in hooi veranderd werd.... Tot zulke mirakelen is de onwetendheid bekwaam ! (1).

Reeds voordat het door de Gentenaren in 1491 door brand werd vernield, was het kasteel van Odonk geacht een der schoonste en sterkste van Vlaanderen te zijn. Philip van Montmorency deed het in 1500 herbouwen, doch het werd eene tweede maal verwoest door de Gentsche geuzen ten jare 1579. Naar het schijnt duurden de werken zeer lang, want de rekeningen der heerlijkheid van Nevele, van het midden der XVIe eeuw, houden verscheidene posten in, betrekkelijk vernieuwingen en

(1) Er is ook een *Hodonk* bij Eindhoven, aan den Dommel, in Noord-Brabant.

herstellingen. In 1558, onder andere, werden verscheidene geschilderde vensters boven de groote poort gemaakt, alsmede de steenen brug, de paardenstal, enz. (1). De oorzaak van de langdurigheid der werken was, volgens de overlevering, dat verscheidene werklieden eene verbintenis sloten te Gent, om er aan den toren der St.-Baafskerk te arbeiden, waar zij eenen stuiver daags meer verdienden. Te S^c-Maria-Leerne wonnen zij slechts één oortje en eene maat koorn per dag. Wat de brug betreft, deze moet niet zeer sterk zijn geweest, want wij vinden dat ze reeds ten jare 1571 vervangen werd (2). Op dit tijdstip vernieuwde men ook de val- of ophaalbrug, ten gezamenlijken koste van 497 pond groote (3).

In 1562 werd het uurwerk des middeltorens vernieuwd; het oude werk was zoo groot en zwaar, dat men 't moeilijk kon in gang houden (4).

Het in 't begin der XVIe eeuw herbouwde slot had vier torems, en stond rondom in 't water, zooals nu. Wij hebben er eene kortbondige beschrijving van aangetroffen in eene akte van het jaar 1592, toebehoorende aan den tegenwoordigen bezitter, en

(1) « Item betaelt eenen schilder tot Ghendt voor *tschilderen* ende groenen van *diveersche nieu vensters*, hanghende tOodoncq up de poorte..... de somme van v lib. vii sch. p.

« Item betaelt Fransoys van der Hooghstraten de somme van i^e xxxviii lib. p. ende datte van tcousiden vander *nieuwer brugghe* tOodoncq, den grooten rijstal..... »

« Item betaelt voor een haren cleed omme den ast vande brouwerie tOodoncq, midts den haren garen, omme tscfste te naeyen ende maken, v lib. xv. s. iii d. p. »

(Rekening van 1558-1559.)

(2) « Eerst betaeld an Lowijs de Vilain, metsere van zinen ambachte, de somme van hondert ende dertien ponden zeventien schellynghen zes pennynghen parisis, te wetene lxxvi pond parisis *int afbreken van der brugghe* an tcasteel tOodoncq ende int metsen van twee nieu spoelen ende een landthoofd metten vluericken om de *zelve brugghe wederomme nieuwe up te maken*.... »

(Id. van 1571-1572.)

(3) Een op papier geschilderd « patroon » dezer brug, van 1609, berust onder het archief der heerlijkheid.

(4) « Item betaelt anden horlogemaker te Ghendt van aude *horloge* up tvoonomde huus tOodoncq zeker *nieu weerck* daer an te maken, om dieswille dat de voorn. horloge te swaer was om up te winden, de somme van x lib. p. »

(Id. van 1562-1563.)

welke wij hier letterlijk overschrijven : «Het casteel van
« Oodonck, ghemetst uytten waeteren met vier thoorens ende
« een optreckende brugghe, rontom bewalt wesende, van welke
« wal dat men redelijk vaeren can tot in de riviere van de
« Leye, *welck casteel ende nederhof verbrant ende gheruineert sijn,*
« daerup aen tvoornoempte casteel ghemaect is int jaer een en
« tachentigh eene caemer ghevauteert onder ende boven, ende
« up tneerhof eene steene duyvekeete ende eenen peirtstal ron-
« tomme ghemetst.... »

Uit deze regelen blijkt, dat de Geuzen geene geringe verwoes-
ting in het slot zullen aangericht hebben, en er mogelijk weinig
meer dan de muren en torens zullen rechtgebleven zijn. Wij
mogen er ook uit opmaken, dat het op 't einde der XVIe eeuw
vermoedelijk niet gansch herbouwd werd, maar dat de torens,
zooals ze nog heden bestaan, behouden gebleven zijn.

Het kasteel werd door de heerenfamilie van Nevele op het
laatst der XVIe eeuw niet bewoond, maar in pacht gegeven.
In 1588 werd er, voor eenen termijn van negen jaren, Gillis Heb-
brecht pachter van, namelijk van « tcasteel metten singhel,
« wallen ende andere zijne toebehoorten, metgaders tnedershof,
« duufhuus, den hoochcautere metten bogaert ende andere
« sticken.... (1). »

Wij hebben eene andere, eenigszins omstandiger beschrijving
van het door Marten della Faille in den Spaansch-Vlaamschen
stijl herbouwde kasteel en zijne dreven aangetroffen in 't *Register
van gronden, ghelegghen int lant van Nevele, vercreghen in den
coop van de heerlijkheyt* (1599), en welke wij ook hier, tot
vollediging der narichten omtrent het merkwaardige historische
gebouw, mededeelen :

« Het casteel genaemt Oodoncq, de huisinghe met sin pleyne
« boven ende den grooten walle daer rondomme loopende,

(1) *Acten, decreten en sententiën, 1590-1592, nr 1.* — Archief van den Raad
van Vlaanderen.

« staende het selve casteel rondomme in syne mueren gemest,
« de fondamenten seven voeten dicke ende soo opwaert nae
« advenant met syne vier bollewerken op malcandere corres-
« ponderende.

« Item de singelen die gelegen sin rondomme het boven ge-
« screven casteel buten de wallen an beyde de sijden ende achter,
« die oock besloten sin met eenen grooten gracht van.....voeten
« breet, ende met noch ander grachten daerinne gedolven, die
« oock rondomme liepen, daeraf een helft gevult sin ende den
« anderen in den wal van het neerhof compt, ende sin de selve
« singelen zeer goed mersch. Het water van de Leije compt in
« den winter over, ende sin de selve singelen met de binnen-
« ende buten grachten loopende soo verre als de singele strecken
« al tsamen groot.....

« Item het neerhof gelegen voor het casteel rondomme in
« sijnen wal, daermen eerst op compt, ende inde midden met
« een cassije tot ande optreckende brugghen van het casteel
« gecassyt om op het casteel te gaen. Op dit neerhof staet een
« schoon gemetst duyfhuys met stallinghe voor verkenen daer-
« onder.....

« Item de dreve ligghende voor het neerhof met een groote
« pleyne die voor het neerhof leyt.....

« Item de dreve loopende van de pleyne voor het neerhof
« staende ter sijde nae de olmerij.....

« Item de olmerije, liggende an beyde syden vande voorschre-
« ven boven genoemde dreve..... (1). »

Het neerhof, waarvan hiervoren spraak is, staat in verscheidene
Jaarregisters der stad Gent, van de XVe en XVIe eeuw, aange-
duid onder de benaming van *'t goed te Hoedonc*.

Een ander hof, *'t klein Odonk*, werd in de XVIe eeuw door den
heer van Nevele gekocht van zekeren Gillis van der Kerken. Het
werd in 1637 verhuurd voor de som van 6 pond groote.

(1) *Archief der heerlijkheid van Nevele*. — Prov. archief te Gent.

De warande, bosschen en dreven te Odonk werden te allen tijde door de heeren van Nevele met bijzondere zorg onderhouden. Behalve de vier sergeanten, in dienst van de heerlijkheid, die elk eenen nieuwen rok en 20 halster koorn in 't jaar tot loon ontvingen, was er een boschopzichter; allen hadden tot bijzonderen last, de boomplantingen gade te slaan en voor den goeden opwas te zorgen (1).

Op zulk uitgestrekt, boschrijk domein, als Odonk was, moest er vroeger ook eene ongemeen groote jacht zijn. En inderdaad, het openen der jacht geschiedde ieder jaar met eigenaardige feestelijkheden, nopens welke men in onze geschiedenis van Deurle, waar de groote warande lag, eenige wetenswaardige bijzonderheden zal aantreffen. Ook de jachthonden hadden eenen verzorger, die in de XVIe eeuw een halster koorn in de maand tot loon kreeg (2).

Zichier thans eene beschrijving van wat rondom het kasteel, in het midden der XVIIe eeuw, te vinden was; wij vinden ze in eene *Prijzije vande goederen, toebehoorende den heer van Nevele*. Zij doet het getal boomen kennen, uit welke destijds de dreven waren samengesteld :

«Suydwaert buyten de achterpoorte vanden nederhove in
« een heecken boombosch, ghenaeemt de *Tichelrye*, wesende
« leen, 210 opgaende boomen..... oock ettelycke fruytboomen
« van cleender importantie.

(1) « An joncheer Hendrick de Hoves, de somme van xxxiii lib. p., die hem gheordonneert waren by mer vrouwen van Montmorency, etc., te wetene de xii lib. p. tsiaers voor tbewaren van de bosschen Toodoncq ende cecken plantsoen uut te doene, daer die te dicke staen, ende te verplantene daert van noode es, ende dander xii p. p. tsiaers voor tvermaken, verheghenen ende onderhouden vander fullye ende alle de linden voor de poorte up de mote, teruce de vergier ende alle de doorenhaghen, also buten den hove als daer binnen, zonder eenighe dachure mijnen heere daer vooren te rekenen. . . . »

(Rekening der heerlijkheid van 1539-1560.)

(2) « An Jan de Dobbelare, weyenaere, die mijns heeren honden uitleedt, den welcken belooft es voor zinen dienst ende aerbeyt een halster coorens elcke maent. . . . »

(Id.)

«Item in de dreve, beginnende achter uytgaende van de
« poorte vanden nederhove, ende alsoo streckende naer de *Cruys-*
« *bosschen* tot der eerster hoeck ofte ommekeer, daer een linde
« met een ghemaect sittebanckken onder staat, zijn op beede
« zijden in dezelve dreve, te weten op der oost- ende westzijde,
« lxxviii upgaende abeelen, ende alsoo van daer voort tot aen
« den Cruysbosch, loopende dezelve dreve westwaert naer de
« *Rodeboschen*, tot aen der steenen brugghc, in vier roten.....
« 503 abeelen boomen ende 5 lindekens.

« Ende van daer voorts dezelve dreve andermael keerende van
« voors. *Rodebrugghc*, lopende noortwaert naer het *Blauwpoort-*
« *jen*, syn op beyde sijden in ghelyke vier roten bevonden te
« staene..... 564 abeelen.

« Item in de dreve, beghinnende, aen de poorte vanden neder-
« hove, loopende naer den meersch ter Leyewaert, passerende
« alsoo door de *poorte*, daer een *duyvekeete* boven es..... 46 op-
« gaende abeelen, 25 opgaende eecken ende 28 essen.

« Item door de voors. poorte ende duyvekeete in de voors.
« dreve, loopende oostwaert naer de Leyemeerschen, up wedersy-
« den van dien hebben wy bevonden den nombre van 113 abeelen
« ende 191 jonghe essen, dienende tot het houden van de
« canten van de dreve.

« Item in den baerm ofte syngnels, streckende lanxt den Ley-
« meersch ende de gracht daarmede bevrydt..... »

De waarde der boomen, in de dreven en bosschen, en nabij het kasteel, was geschat op de som van 6,108 pond 12 schellingen 1 groot.

De muren der brug, bij de voorpoort, strekten tot tegen de poort, onder 't daarbij staande poortiershuizeke, « ghevauteert
« om 't ligghen van de schepen, boven ghedeckt met schalliën;
« dienende de voorpoorte omme te commen van de dreve ter
« straten op 't neerhof. »

Voorts vinden wij nog « drie ghemetste poorten zonder boghen
« op den Hoochcautere, d'eene van dien om te gaen naer den hof,

« de hegghen van deselve poorten, de poorte naer den hof met
« Sesynische hegghen, boven met pedestalen, ende daerboven
« bollen; de vleuringhen ter syden van deselve poorten ghedeckt
« met ghelycken Sesynis steen, beneden eene banck van 't selve
« steen, ende rakende de poorte, om naer den hof te gaen, is
« *melioratie*.

« Aengaende de ander twee poorten, de hegghen van witten
« arduin, ende daerboven op elcke dry piramiden van ghelycken
« steen; noch in den hof twee arduynen pilaerkens, met eenighe
« steenen bollekens. »

De dreef van 't kasteel naar den weg van Gent naar Deinze wordt in de rekening der heerlijkheid van 1561-1562 *nieuw* geheeten.

Eene schatting der goederen van het jaar 1656 noemt niet min dan zeven bruggen te Odonk (1).

Met behulp van zooveel aanduidingen ware het zeer gemakke-
lijk, de omgeving, de verdeeling der gronden, tot het kasteel
behoorende, weer tot stand te brengen gelijk die was in de

(1) « . . . De ponte, *de brugghe* met twee huusekens daernevens ende een
camer boven deselve poorte, staende t'halven de dreve van tcasteel. . . .

« Item een *steen*en *brugghe*, ligghende bij de Leye, in Mayghem hoeck. . . .
ghemaect met blauwen Doornicschen steen, in de brugghe een schof met
ketens ende asse, met twee vloeydeuren.

« Item een ander *steen*en *brugghe*, ligghende zoo men gaet van tcasteel naar
tBlaupoortken, ghenaemt de *Drooghe Brugghe*.

« Item een ander *steen*en *brugghe*, ligghende thalven de dreve om te gaen
naer tBlaupoortken, met een yseren roede.

« Item de Blauwe poorte met de *steen*en *brugghe* daeronder ghemetst,
boven water, met blauwen arduyn, daerop staende twee poorten met haer-
lieder vleuringhen, de hegghen met de boghen van deselve poorten ghemaect
met arduyn, daerop een cappe, ghedeckt met schailen, twee deuren met een
cleyn pilotage daernevens.

« Item een *groot*e *steen*en *brugghe*, ligghende by 't Blauwe poortken, zoo men
gaet in de Abeelendreve, ghemetst met blauwen arduyn, nevens den water
totte vaute, mitsgaders haere vleuringhen met haere kaeyen, boven ghedeckt
met blauwe steenen ende yseren roeden.

« Item een *steen*en *brugghe* in de dreve, zoo men gaet naer tcasteel, recht
over cleyn Odonck, ghemetst uyten water met blauwen arduyn, de hooghe
van de vaute met yswerk. »

XVIIe eeuw. — Melden wij nog de groote overwelfde en overbouwde poort in de groote dreef, ten jare 1595 herbouwd, en in 1864 door den heer t'Kint de Roodenbeke- de Naeyer hersteld; het *Hooghuis*, op het einde der dreef, dat in 1637 eene herberg was, verpacht voor 80 gulden 's jaars, en van 1844 tot 1853 door den eigenaar kosteloos werd afgestaan aan de paters Jezuïeten, te Drongen, om hun tot speel- of lusthuis te dienen; de brouwerij in het kasteelbeluik, ten dienste der heeren, enz.

De heeren konden van hun slot te Odonk in de Leie, en van daar naar Gent varen. De waterloop tusschen den kasteelwal en de genoemde rivier werd ten jare 1702 gegraven. Het tochtje gebeurde met een fraai opgetuigd schip.

De wallen en vijvers waren zeer vischrijk, en werden voor de visscherij verpacht. Blanke zwanen wemelden over den helderen waterspiegel; hun onderhoud bestond in de XVIe eeuw uit vier zakken haver, alléén voor den winter, waaruit men mag opmaken, dat de drift er vrij groot was. De zwanen, evenals de honden des heeren van Nevele, waren met het heerlijke wapen gemerkt, en mochten door hem, in geval van overvliegen, teruggeëischt worden.

Het kasteel heeft eene bijzonder bekoorlijke ligging. Uitgestrekte weiden omringen het naar den kant van de Leie, die zoo lief en schilderachtig door de groene vlakte kronkelt, en waar de vaartuigen op wemelen, die de voortbrengselen des bodems of der nijverheid vervoeren; aan de andere zijde is het groote, prachtige en nog wildrijke park, pronkende met een aantal reusachtige boomen, die de slopingskracht van tijd en storm hebben weerstaan (1). Gezien uit de verte, bij voorbeeld van den overkant der genoemde rivier, te Deurle, rijst het voormalige slot op, nog met zijne vier zware torens bekroond, als een der laatste getuigen van

(1) Onder de talrijke eiken van 't park is er een, bij den grond omgeven door eene soort van zitbank, en bekend onder den naam van *Verdoenden Eik*. Zeer waarschijnlijk is aan dien boom eene legende verbonden, doch de herinnering er van is thans bij het volk verloren.

de schier onbeperkte macht der leenheeren en van 't geweld der vorige eeuwen, onophoudelijk door beroerte en oorlog geschokt. Verplaatsen wij ons met den geest eenige eeuwen in den afge-loopen tijd terug, dan zien wij dit slot, thans het stilleven toegewijd, dat eenzame voorplein en de verlatene dreven bevolkt met adelvrouwen, luisterende naar de strijd- en liefdezangen der menestreels, en met ridders, lijfjonkers en dienstknapen, die zich nu eens in 't hanteeren van de wapenen oefenden, of hunne vurige kleppers tot het steekspel of den strijd africhtten, dan eens vroolijk ter jacht, ter spelevaart of ten bankette zich vereenigden. En braken de dagen aan van volksopstand of oorlog, hoe druk ging 't er alsdan toe op voorplein en wal, aan brug en nieuwopgeworpene schans, en op de torens, ten einde iederen dag tot den weerstand bereid te zijn. Leenmannen en laten oefenden zich met boog, werpschicht of lans; de posten werden bezet, de gevaren voorzien en afgewend, de mogelijke listen tot verrassing verijdeld, de wapenzaal geledigd; en mocht, aan de eene zijde, de hoop op overwinning den geest der ridders streelen met de schitterendste vooruitzichten van vorstengunst, de weinig benijdenswaardige laat, daarentegen, zuchtte in stilte — wat kon hij hier meer? — voor 't wellukken der volkspoging, die de ontwikkeling van de vrijheid en de macht des landzaats tot prijs moest hebben.

Niet altijd, echter, ruischten feestgalmen, klonken strijdzangen onder de gewelven van het slot; niet altijd werden hier de huiselijke deugden gevierd. Odonk, althans, heeft ook zijne droevige ridderlegende, en nog niet lang geleden, bij de groote herstellingen, die aan 't kasteel toegebracht worden, ontdekte men, in een zoogenaamd *oubliette*, in de fondatiën, het geraamte eener jeugdige vrouw..... Grijze muren, enge torentrappen, diepe kelders, waart gij geene stomme getuigen van 't verledene, wat zoudt gij niet al uit het ridderleven aan 't licht brengen, dat tot onderwerp zou kunnen dienen van een boeiend drama of een hartroerend gedicht!

De wapenzaal des slots was in den toren, links van den ingang. Daarnevens was de kapel. In den toren aan den rechterkant was

een schoon salet, ten tijde van de heeren Dubois versierd door een prachtig stel van Sèvres-porselein, alsmede door verscheidene merkwaardige portretten, waaronder dat van RUBENS' tweede echtgenoot, door den grooten meester gepenseeld, een tegenhanger van het overbekende « portret met den strooien hoed. » De Prins van Oranje bood er eens 80,000 gulden voor. — In eene andere zaal zag men toen een portret door VAN DYCK, benevens verscheidene andere, ten voeten uit, en ook door beroemde kunstenaars geschilderd; voorts tafereelen van den « fluweelen » BREUGHEL, prachtige gravures, enz.

Wij repton zooëven van de kapel. De priester, die te Odonk den goddelijken dienst verrichtte, genoot in het midden der XVIIe eeuw eene jaarlijksche som van 15 pond 6 schellingen 8 grooten, behalve het genot eeniger tienden van land, zoodat de kapelaan in 't geheel een inkomen had van 80 pond groote, waarvoor hij, ten gelieve van den heer, dagelijks eene mis moest lezen. De kapelaan hield zijn verblijf in een huis, dat in de groote dreef stond, en lang onder de benaming van *Kapelnijhuis* bekend was. De bidplaats was « verchiert met schoone ornamenten. » In 1726 verrijkte haar de Gentsche bisschop Van der Noot met de reliquie van den heiligen martelaar Benedictus, welke in 1753, krachtens vergunning van den opvolger des genoemden prelaats, werd overgebracht naar de dorpskerk, waar zij nog heden berust. Ten tijde dat de familie Du Bois het kasteel bewoonde, bewonderde men in de kapel eenen *Ecce homo* en eenen *St. Antoon*, door eenen grooten meester op doek gemaald.

Eindelijk boven de ingangpoort treft men, op eenen blauwen steen, 't wapen der familie Della Faille aan, boven hetwelk nu ook dat des huidigegen bezitters, den heer t'Kint de Roodenbeke-de Naeyer, door GEEFS, uit witten steen gebeiteld, te zien is.

Het geheele gebouw wordt thans, buiten en binnen, in den oorspronkelijken stijl hersteld door eenen bekwamen kunstenaar, den heer PARENT, van Brussel, die dit merkwaardig specimen van de militaire bouwkunst onzer vaderen tot een echt juweel verfraait. Vooral de breede wit-steenen cetertrap, die naar de boven-

vertrekken geleidt, verdient de opmerking, evenals de bijzonder gelukkige gedachte des tegenwoordigen eigenaars, om de voornaamste historische gebeurtenissen, van welke het slot te Odonk getuige is geweest, aan dien trap door opschriften op wit-marmeren platen te vereeuwigen.

Zoo leest men er reeds :

MCCCCXCI. LE CHATEAU D'ODONCK, DÉFENDU PAR PHILIPPE
DE MONTMORENCY, EST BRULÉ PAR LES GANTOIS.

MDXCV. LE CHATEAU D'ODONCK EST RECONSTRUIT PAR
MARTIN DELLA FAILLE, SEIGNEUR DE NEVELE.

Er zijn nog andere gewichtige gebeurtenissen, die een opschrift op dien ecestrap verdienen; onder andere, dat Philip van Montmorency, graaf van Hoorn en heer van Nevele, de ongelukkige lotgezel van graaf Lamoraal van Egmont, zeer waarschijnlijk te Odonk geboren werd⁽¹⁾; dat de broeder van Philip IV, koning van Spanje, de prins-kardinaal Ferdinand, aartsbisschop van Toledo, na den dood van de aartshertogin Isabella tot landvoogd van de Spaansche Nederlanden aangesteld, hier plechtig onthaald en gevierd werd⁽²⁾; dat de Prins van Oranje, naderhand koning Willem II van Nederland, hier de gastvrijheid genoot, enz.

De bloemperken van den tuin, die omtrent het begin dezer eeuw opnieuw door den Gentschen bouwmeester JACOB-JAN DUTRY was aangelegd, zijn thans gansch overeenkomstig met het plan, dat men op de plaat van SANDERUS ziet.

Nog worden in het kasteel twee oude sterkwaterplaten bewaard,

(1) Zie verder.

(2) « Item betaelt aen Andries van der Biest, temmerman, de somme van twee ponden vi s. viii grooten over xiiii dachueren tot eenen guldenen 's daechs, bij hem ghevrocht in diverse wercken, soo int maecken ende repareren vande Hulsbrugghe, twee staecken omme te vieren voor d'incomste van den Prince Cardinael, etc. . . . »

(Rekening der heerlijkheid van Nevele, 1634-1636.)

voorstellende twee verschillige zichten van den bouw. Zij zijn gegraveerd door JACOB NEEFS, naar de teekeningen van ALEXANDER COURTMANS, kloosterling in de abdij van Park, bij Leuven (1672).— In onzen tijd werd het kasteel door verscheidene kunstenaars tot voorwerp eener studie gekozen : de Gentsche schilders VAN DEN ABBEELE en DE MAERTELAERE, onder andere, brachten het op doek.

Behalve de heerlijkheid van Nevele waren te Ste-Maria-Leerne nog verscheidene andere groote leengoederen, onder welke de voornaamste was : de *heerlijkheid van Maaigem*, die haren naam gegeven of ontleend heeft aan een zeer oud geslacht, van hetwelk ons eenige leden, zelfs uit de XIIIe eeuw, bekend zijn : *Leo van Maienghem*, en zijne echtgenoot Beatrix, verkochten in 1244 aan de St.-Michielskerk te Gent, verscheidene partijen land, in deze gemeente gelegen; *Anneken* en *Raas van Mayheghem*, kinderen van den bezitter der heerlijkheden van Catharina de Cleerc, worden als eigenaren in eene oorkonde van het jaar 1375 opgenoemd (1). In de XVe eeuw was het goed reeds in andere handen overgaan; ten jare 1454 was Pieter Boudins, en na hem Joris Boudins en zijne vrouw Catharina Caubroeex, bezitter van het goed. Laatstgenoemden verkochten het in 1482 voor de sijn van 186 pond groote aan Hugo van Gramez (2), wiens nakomelingen er gedurende eene eeuw in bezit van bleven. Jacoba van Gramez, dochter van Cornelis, liet het achter aan haren zoon Geeraard Mestdach, wiens dochter Helena het omtrent 1592 aan Marten della Faille, heer van Nevele, ten prijze van 12 pond 10 schellingen groote het bunder (de uitgestrektheid bedroeg 24 bunder) verkocht.

De *heerlijkheid van Maaigem*, die in oorkonden van de XVIe en XVIIe eeuw weleens het *Wingensche* geheeten wordt, lag achter het kasteel van Odonk. Zij staat in het leenboek van 1650 aangeduid met eene grootte van 150 gemeten 189 roeden, en werd

(1) *Weezenbouc van Gent*, bl. 5.

(2) *Jaarregister van Gent*, 1482-1484, bl. 21v.

toen, wat den grond betreft, voor 10 pond 10 schellingen groote in pacht gegeven. In 1578 was deze heerlijkheid 't eigendom van Willem Stameraert.

De heerlijkheid of het leen te Wiericx, ruim 2 bunder groot, behoorde in 1460 aan Pieter Hont. Nadien kwam zij aan de familie de Gruutere, namelijk aan Boudewijn de Gruutere, zoon van Oste; Philip en Jan de Gruutere, en Elizabeth de Gruutere, dochter des laatstgenoemden, en gehuwd met Jacob Bette.

Voorts was er te Ste-Maria-Lerne een enclavement der heerlijkheden van Mere, in Vosselare.

Onder de leenen, waar geene heerlijke rechten mede verbonden waren, noemen wij :

Het goed ten Broeke, in de XVIe eeuw aan Roeland van der Meersch, ter grootte van 20 bunder, onder land, bosch en meersch, en in 1784 verpacht voor de som van 74 pond.

Het leen te Rietgaver, hetwelk in of omtrent de XVIe eeuw toebehoorde aan Jan van der Haghen, en vervolgens aan Joanna Rooze, weduwe van Lieven van Sicleers.

Het leen te Riabels of te Reabels, gehouden, evenals de meeste der vorgenoemde, van 't hof van Nevele, in de voorgaande eeuw 5 bunder groot, en toen uit land, bosch en meersch bestaande.

Het goed te Sloote, 18 bunder groot, hetwelk in 1450 tot eigenaar had Daneel Rijm en zijne echtgenoot Elisabeth van Munte. Bij akte, verleden voor schepenen van gedeele omtrent 1450, inhoudende de verdeeling hunner goederen onder hunne kinderen, werd het hof of goed te Sloote, toen 28 bunder groot, en voor 't grootste deel leen van Nevele, toegewezen aan hunnen derden zoon Jan Rijm.— In 1460 was er Jacob Rijm eigenaar van; daarna kwam het aan zijne dochter Jacoba, en vervolgens, vermoedelijk door huwelijk, aan de familie de Gruutere, namelijk aan den tak der heeren van Wallebeke : Lieven, Jan, Karel de Gruutere en dezes zoon, ook Karel genaamd. Volgens eene akte van de tweede helft der XVIe eeuw werd het ook « tVerberrende goed voor den noene » geheeten.

Te Ste-Maria-Leerne werden de tienden gelicht door den pastoor, de heeren van Wallebeke en Mere, het hospitaal en den Armendisch van Deinze, den prelaat van Drongen (*Ottertiende*) en het kapittel van Doornik. De Wallebeeksche tiende bracht in de vorige eeuw de som van 35 pond groote op, namelijk 15 pond groote voor den heer van Wallebeke, en 20 pond groote voor de beide genoemde instellingen der stad Deinze.

Bachte, vroeger, zoo wij reeds weten, eene afzonderlijke gemeente, maakte ook, althans voor een deel, eene heerlijkheid uit, als leen van *den Hoorensche*. De uitgestrektheid beliep tot 5 bunder. Het jaarlijksch inkomen dezer heerlijkheid bestond uit 40 eieren op St.-Stevensdag, 2 hennen en eenen wachtpenning. Er was eene vierschaar met schepenen, ontleend aan *den Hoorensche*, en de heer had recht van tol, vond, bastaardgoed, enz.

Als bezitters van deze heerlijkheid kennen wij : Andries Boeckaert, die ze verkocht aan Joost Codde; in 1619, Pieter Surmont; in 1666, Gisleen Balde, die eerstmaal gehuwd was geweest met eene jonkvrouw De Vulder, en in tweede bed met Margareta de Norman. Of Gisleen, de uit zijnen eersten echt gesproten zoon, ook heer van *Bachte* is geweest, kunnen wij niet verzekeren; in 't begin der XVIIIe eeuw was het Joanna-Maria de Schietere, weduwe van don Luiz de Baldez, baron van Herdersem. — Het *Resolutiebouck der prochie van Bachte*, in 't gemeentearchief bewaard, behelst de volgende bladzijde, die ons leert op welke wijze de nieuwe heeren in den aanvang der XVIIIe eeuw werden ingehuldigd : « Actum 22 8^{her} 1713. Ten voornoemden « daeghe is op de prochie van *Bachte* ende heerlyckhede vanden « *Hoorensche* ghecommen ende ghecompareert jo^r Jacobus- « *Josephus* de Morgar, dict de Baenst, heere van Lavallée, « heere deser prochie ende heerlyckhede, etc., tot het nemen « possessie als heere van de voorn. prochie ende heerlyckhede, « op syn Edelheyt verstorven bij den overlyden van vrouw « *Jenne-Marie* de Schietere, in haer leven baronne van Herder- « sen, ende vrouwe deser prochie ende heerlyckhede, als wanneer

« den voorn. heere sich presenteerende ten selven daeghe in den
« hooghen dienst der hooghmisse, den heere pastor ofte desser-
« vitor heeft ghepresenteert aen den voorn. heere het ghewyt
« waeter, met den quispel, ende ghedaen heeft de offerande in
« syne voorn. qualiteyt. In teecken der waarheyt hebben wy
« baljuw, burgemeester ende schepenen tselve onderteekent.... »

— Het was, zoo men weet, een heerlijk recht, in de kerk vooraan
ten offer te gaan, en bij 't binnentreden in den tempel door den
pastoor wijwater aangeboden te worden.

De heerlijkheid werd den 5 December 1725 in de vierschaar
der schepenen van Gedeele, als nagelatene bezitting van Lieven-
Ignaas Triest, verkocht, en toegewezen aan Maria-Albertina Triest,
voor de som van 225 pond groote. Er ontstond evenwel een
proces opzichtsens deze verkooping, namelijk tusschen Catharina-
Theresia Triest van Castille, zuster der voorgenoemde, en Frans-
Bernaard de Morgar, over 't recht van naarhede. In 1729 werd
er tusschen partijen eene overeenkomst getroffen, krachtens
welke Maria Triest den heer de Morgar, als kooper van de helft
der heerlijkheid van Bachte en den Hoorensche erkende, mits
betaling, door dezen laatste, eener gelijke som van 225 pond
groote (1).

Bachte was op 't einde der verledene eeuw het eigendom van
Andries-August du Bois, heer van Schoondorp, en later aan
Philip Vilain XIII.

Te Bachte waren ingesloten de heerlijkheden van *den Hooren-
sche*, *Rammelare* en *Gampelare*, welker zetel te Deinze was.
Het leengoed van *Steenvoorde*, in 1750 geschat op de som van
150 pond groote, behoorde destijds aan De Preudhomme d'Hailly,
baron van Poeke.

(1) *Notariële akten*, nr 214, bl. 231. — Arch. van den Raad van Vlaand.

Baljuws van Bachte.

Frans van Wonterghem	1684
.	.
Jan Heyndricks	1754
A. Walraeve	1758
Delzoy	17**
Beyens	17**
J.-B. Delcroix	1776

Burgemeesters van Bachte.

Jan Vincent	1752
Pieter Cannoot	1765
Laurens de Raet.	176*
Jan van Poucke	1768
Pieter Croielle	1776
Jan Vincent	1789
.	.
Pieter-Jan de Clercq	1801
K.-L. Filliers	1819

Burgemeesters van Ste-Maria-Lerne (1).

Pieter Biebuyck	1801
Karel du Bois	1807
K.-B. Dobbelaere	1809
K.-L. Filliers.	1819
Domien Herteleer	1850
Zeverijn Biebuyck	1841

(1) Zie voor de baljuws en burgemeesters der heerlijkheid van Nevele, onze monographie van laatstgenoemde gemeente.

III.

GESCHIEDENIS. — De reeks historische gebeurtenissen, op Bachte-Maria-Leerne's grondgebied voorgevallen, begint met eene dier talrijke inwendige worstelingen tusschen vorst en volk, zooals onze geschiedenis er bijna op elke bladzijde heeft aan te teekenen, tot getuigenis van den eeuwendurenden kamp onzer voorouders om recht en vrijheid tegen willekeur en dwingelandij.

Men kent de moeilijkheden, die de graaf van Vlaanderen, Lodewijk van Nevers, korts na zijne troonbeklimming zich door den afstand der stad en haven van Sluis aan den graaf van Namen op den hals haalde. De Bruggelingen, tegen wier belangen deze gift in strijd was, vatten de wapens op, namen Sluis met geweld in, en leidden Jan van Namen gevankelijk mede naar Brugge, van waar deze echter het geluk had, te kunnen ontsnappen en de wijk naar Frankrijk te nemen. Tevergeefs poogde Lodewijk de oproerigen tot bedaren te brengen; te Kortrijk, werwaarts hij zich met een gevolg van edelen begeven had, werd hij zelfs door de in woede ontstokene burgers gevangen genomen, en aan de toegesnelde Bruggelingen overgeleverd, die hem vervolgens naar hunne stad medevoerden, en er hem gekerkerd hielden.

Gent en Oudenaarde, die alleen getrouw gebleven waren, vlogen toen onder 't harnas om den gevangen graaf te verlossen. Zij benoemden Jan van Namen tot regent van Vlaanderen, terwijl de andere steden zich schaarden onder de banier van Robrecht van Kassel, 's graven oom, die, in de hoop van zelf zich in den grafelijken zetel te plaatsen, de beroerten heimelijk had aangestookt.

Terwijl deze nu zich met zijn leger vóór Oudenaarde neder-sloeg, en reeds het vorstelijke kasteel van Petegem in asch had gelegd, waren de Bruggelingen, onder aanvoering van Walter Ratgheer, de stad Deinze genaderd, om van daar eenen aanval

op Gent te wagen. Doch de bewoners dezer stad van dit voornemen onderricht, stelden zich met den meest mogelijken spoed te weer, benoemden Willem Wenemaer tot hunnen bevelhebber, en togen rechtstreeks naar Maria-Lerne, alwaar zij in den avond van den 14 Juli 1325 aankwamen. 's Anderdaags vroeg zou het opstandelijke leger door hen worden aangetast en de geschon-dene grafelijke kroon gewroken; zoo was het plan, en zou het waarschijnlijk zijn uitgevoerd geworden, hadde niet een arm vrouwke van het Brugsche kwartier bij toeval daar iets van opgevangen en het den Bruggelingen bekend gemaakt. Groot was dan ook de verbazing der Gentsche gemeentemannen, toen zij op hunnen tocht naar Deinze het Brugsche leger, gansch ten strijde uitgerust, omtrent de Rekkelingbrug te ontmoet kwamen. Dadelijk schieten de beide vijandelijke legers op elkander los, en wordt er van weerskanten met eene hardnekkigheid, die aan razernij grensde, gevochten. De zege scheen in den beginne met de Gentenaren, en zou hun bijgebleven zijn, want zij hadden hunne tegenstrevers reeds tot tegen Deinze gedreven, toen onverhoeds Robrecht van Kassel ter plaats kwam gesneld, en de kansen van het gevecht keerden. De hoofdman der Gentenaars, de dappere Willem Wenemac, verloor in den strijd het leven, en onmiddellijk daarop volgde hunne nederlaag, die door de overwinnaars, zoo de traditie beweert, op barbaarsche wijze gevierd werd. Het verminkte lijk des ongelukkigen hoofdmans werd door hen op zijn eigen paard gebonden, hetwelk de bosschen ingejaagd, ten kastele van Odonk, dat het des morgens verlaten had, de treurige mare van der Gentenaren nederlaag met den avond aanbracht.

De aanwezigheid van dit merkwaardig middeleeuwsch slot was oorzaak, dat weinige krijgsgesbeurtenissen op Vlaanderens bodem voorvielen, waarin de gemeente niet te deelen had. Tijdens den oorlog der Gentenaars tegen Philip den Goede werd het slot van Odonk, benevens dat van Poeke, en meer andere, door de opstandelingen bezet, en was het getuige van het verwoede gevecht, dat den 25 Mei 1452 te Nevele en daaromtrent geleverd werd, en de hertogelijke troepen zoo ongemeen nadeelig was.

Nog op het einde derzelfde eeuw, toen Vlaanderen, en vooral Gent en Brugge, tegen Maximiliaan in opstand waren, had het kasteel een deerniswaardig lot te ondergaan. Zekere Gentsche kapitein, met name Jan Denijs, wien zijne medeburgers het verlies van Diksmuide te laste legden, en die zich dan ook op eenmaal jegens hen vijandig toonde, nam met een honderdtal gezellen zijnen intrek in dit kasteel, destijds het eigendom van Philip van Montmorency, uit welke schuilplaats hij, zoo DESPARS zegt, bijna dagelijks tot vóór de poorten van Gent gewapende uitvallen deed, en de tegen hem uitgezondenen op het lijf viel. Moc van zich aldus door eenen der hunnen getergd te zien, besloten de Gentenaren tot eene geduchte weerwraak. Met Jan van Schoonhove, hoogbaljuw der stad, en Gillis van den Bossche, kapitein der Witte Kaproenen, aan het hoofd, vlogen zij naar Maria-Lerne, ter belegering van het kasteel, dat zij met geweld innamen en aan de vlammen overleverden, alwie er zich in bevond zonder genade om het leven brengende, ter uitzondering van Philip van Montmorency en Jan Denijs, welke eerste, door tusschenkomst van Philip van Kleef, het met eene overvoering naar Sluis ontstond, terwijl de andere, tot straf zijner verraderij, op de Vrijdagmarkt, te Gent, onthalsd en gevierendeeld werd⁽¹⁾.

De tweede helft der XVIe eeuw was voor de gemeente een tijdvak van ramp en algemeene verslagenheid. De bewoners der aan den heer van Nevele toebehoorende dorpen vluchtten er in het kasteel, ten einde aan de woede der Geuzen en beeldstormers te ontsnappen, die gansch het land in rouw dompelden, uitbuiten en verwoesten, totzoooverre, dat de inwoners in hunne eigene have geene veiligheid genoten. Of de beeldstormers er ook, zooals te Nevele en elders, in de kerk braken, staat bij DE KEMPENARE noch DE JONGHE aangeteekend; doch wat het woest geweld niet deed, werd door het toen oppermachtig, despotiek Gentsche magistraat gedaan : niet alleen werden, op dezes bevel, commissa-

(1) DESPARS, IV, 509.

rissen naar Ste-Maria-Leerne gezonden, om de kerk en het kasteel van Odonk van hunne klokken en ander metaal te ontdoen (1), maar kregen de kerkbestuurders het bevel, al het zilverwerk, dat de kerk bezat, naar Gent in te dragen, opdat het, zegde men, niet zou gestolen worden (2). Dit gebeurde in 1578.

Het jaar daarna ging het er erger. Het kasteel van Odonk, dat sedert zijne laatste vernieling was heropgericht geworden, en meer dan eens, onder andere in 1559, garnizoen ontvangen had, viel andermaal in de handen der Gentenaren, die, om te beletten dat de vijand het bemachtigde, er den 18 Juli het vuur in staken en het teenemaal uitplunderden. Tot den brouwketel van het kasteel toe werd door de soldaterij tot buit gemaakt en naar Deinze gevoerd, van waar eenige ingezetenen hem echter nadien terughaalden (3). Korts daarop kwamen de soldaten, die te Kort-

(1) « Betoocht den kerckmeestere hier, hoe dat te betalen staet ende dat men schuldich es an Jan Libaert, d'aude, Lowijs van Cotthem, den voornomden Adriaen Danins ende hem kerckmeestere, voor dat zij met haerlieder peerden ende waghonen te Ghendt ghevoert hebben een clocke ende teleen schellekin van Odoncq endé al tmetael van den Raden, metgaders dmetael van den candelaers, bij laste van de commissarissen, die daer omme quamen. xii lib. xii s. p.

« Item heeft deze keermeestere principael Adriaen Danins, als dischmeestere lest afgaende ghoedghedaen tot xxv s. gr. ende zal hem voorts goed doen ende rembourseren tot xxviii schellynghen ende iv pennynghen grooten, die deselve Adriaen bij accorde ende wetene van eenighe van de principale gheghoede van der prochie betaelt hadde an Baudin de Buc, voor den verteerden costen, dewelcke tziynen huijze ghedaen waren bij den commissarissen ghecommitteert van edele ende notabele der stede van Ghendt om het afdoen van de clocken, in den tijdt dat zij afdeden doen bij den weereden; die zij met hemlieden brochten; de clocken van dezer keercke. »

(2) « De voornomde kerckmeestere heeft betaelt an den persoon, die last hadde te comen zegghene van edele ende notabele der stede van Ghendt, alsdat men zoude overbrynghen tzelverweere, die de keercke hadde naer inhanden van zynen bescheede xii s. p.

« De vorn. keerckmeestere heeft betaelt als hij 't vorn. zelvverweere te Ghendt drouch xvii s. p.

(Kerckrekening van 1578. — Prov. archief.)

(3) « Betaeldt an Willem den Snouc, weert in de Cogghe te Bachte, xx s. p. ende dat over de verteerde costen tzinen huuse ghedaen bi de waghenaers, die den brauketele van Odoncq haelden tot Deynse, dewelcke aldaer ghedaen

rijk, Outrijve en in het kasteel van Zwevegem gelegen hadden, op hunne beurt naar Ste-Maria-Leerne en omstrecks, al de overgeblevene gebouwen des kasteels, waaronder het neerhof en eene herberg, aan 't einde der dreef, benevens al de daar rond staande boomen, der vernieling prijs gevende (1). Te Nevele, werwaarts de gravin van Hoogstraten, aan wic het slot van Odonk toebehoorde, zich in het klooster gaan verschuilen was, werd het zóo onveilig, dat de vierschaar dier plaats naar Gent moest overgebracht worden, hetgeen door de schepenen dier stad den 28 Mei 1580 toegestaan werd, en dat dezelfde vrouw genoodzaakt was de wijk naar Doornik te nemen, en er zich onder de bescherming van den kastelein te stellen (2).

In dien tijd van woeling en geestesopwinding, kon het wel niet anders, of de Hervorming, die hier reeds den 15 Augusti 1566 openbaarlijk gepredikt werd, moest hier ook, zooals elders in de omstreken van Gent, een zeker getal aanhangers vinden. Den 15 Juli 1580, lezen wij bij DE KEMPENARE, werd de minister met eenige boeren van Leerne door een achttal ruiters opgelicht, en dorsten de overigen niet meer in hunne huizen verblijven, uit vreeze, waarschijnlijk, hetzelfde lot te ondergaan. Zij sliepen

voeren was van Odoncq bi de soldaten, aldaer in garnisoene ligghende, meenende denselven also voor buyt te haudene. »

(Rekening der heerlijkheid van Nevele, 1579-1580. — Prov. arch.)

(1) « Betaeldt voor 't stellen van twee requesten omme te suppliere en an mijne heeren schepenen van der Kuere der stede van Ghendt, dat hemlieden ghelieven zoude te doen lichtene de soldaten, ghelegghen te Odoncq, up de nederhof, dewelcke aldaer gheheel ruyneerden de huusingen, die daer ghebleven es, metgaders de jonghe plantsoenen ende boomen, dwelck bij appostille van mijn voorn. heeren ghelast was dat hemlieden de voorn. soldaten zouden vertrecken. »

(Id.)

(2) « Betaeldt aen Roelandt van Parijs, f^r Daneels, ende an Joos van Renterghem, de somme van twee en dertich schellinghen acht grooten, ende datte van verteerde costen ende verschoten ghelde, doen zy haer ghenade met huere waghene en peerden ghevoert hadden van 't cloostere van Nevele tot binnen den castele van Doornijcke, daer haer ghenade ghinc logieren. »

(Id. 1580-1581, bl. 54 v°.)

's nachts in kanten en hagen, zegt genoemde kroniekschrijver,
« waardoor er velen door ongemak en armoede van den buikloop
stierven. »

De rekening der heerlijkheid van Nevele over 1584-1585
schetst in de volgende woorden al het hachelijke des toenmaligen
tijdvaks af. « Item maeckt dontfanghere hier uitgheven voor het
« exerceren ende bedienen van desen ontfanck, denwelcken zeer
« lastich gheweest es om te exerceren, ende zeer quaet om innen
« ende recouvreren, *duer de groote overlasten, rooverije ende*
« *plunderie, die de landslieden van Nevele daghelicx zijn dra-*
« *ghende van de soldaten, zoo van deene als van dandere zijde,*
« zoodat de ondersaeten ghenootsaeckt zijn gheweest hemlieden
« te vertransporterene van hunlieder woonsten in de besloten
« steden, ghemerckt ten lande niemant wonen en conde, zoodat
« den doender deser niet moghelijk en es gheweest eenighe
« pennijnghen te recouvrerene. »

In de volgende eeuw, tijdens den oorlog tusschen Frankrijk en
Holland van den eenen, en Spanje, van den anderen kant, en
grootstendeels op Vlaanderens grondgebied gevoerd, werd de
gemeente in 1644 gedurende eenige dagen bezet door de troepen
van den Hertog van Loreinen; zij deden er evenwel weinig
schade, omdat de heer van Nevele de goede voorzorg genomen
had, de opperhoofden met eene som van 80 pond groote uit te
koopen.... (1). Anders ging het er toe den 2 October 1645.
Prins Frederik-Hendrik, die de troepen aanvoerde, rukte van de
Brugsche Vaart naar de Leie, bepaaldelijk de stad Deinze, om
zich met het Fransche leger te vereenigen. Te St.-Jans-Leerne
gekomen, hoorde hij in de verte geweldig schieten met het kanon,
zijnde dit het afgesprokene sein van de aankomst der Franschen
ter genoemde stad. De soldaten, doornat van den stortregen,

(1) « Item betaelt deur ordre van mynen heere.... de somme van tachen-
tich'ponden grooten, omme daarmede te contenteren de troepen van den
hertoghe van Lorreyne, die tot Lederne laghen.... »

(Rekening der heerlijkheid van Nevele, 1643-1644.)

vielen als razenden in het kasteel van Odonk, vonden er eene groote hoeveelheid graan, welke zij medevoerden, plunderden de woning, benevens de fraai versierde kapel, welker beelden en schilderijen zij aan stukken sloegen, en deelden onder elkaar de spijzen, welke, voor 't noenmaal des heeren Della Faille bestemd, over 't vuur te koken hingen. De prins van Oranje vergezelde evenwel deze troepen hier niet : hij was met een klein geleide voorop gereden naar Deinze, welk stadje hij wezenlijk door de Franschen bezet vond.

Het was vooral gedurende de zoo dikwijls herhaalde invallen van Lodewijk XIV in de Nederlanden en den daarop gevolgden Erfenisoorlog, dat de gemeente zware moeilijkheden had door te staan. Wij vinden daarvan, onder meer andere het bewijs in een verzoekschrift, dat de wethouders den 31 Augusti 1676 aan den Vorst toestuurd, om kwijtschelding van de op hun drukkende lasten te bekomen, voorgevende, dat zij in de oorlogsschatting, door de Franschen op dit gewest geheven, met meer dan 1,000 pond groote waren aangeslagen, welke het hunner arm geplunderde gemeente onmogelijk was te voldoen, en zij te allen stonde er zich aan verwachten mochten, hunne woningen aan de vlammen te zien overgeleverd worden (1). De in dit vertoog uitgedrukte vrees moest maar al te waar worden. Geen jaar liep voorbij, of de Fransche buitzoekers voerden hunne bedreiging op eene groote schaal in het dorp uit, staken den burgemeester, tot zoolang de opgelegde belasting niet betaald wierd, in het gevang, en handelden in het dorp alsof zij alleen er de meesters van waren! Wat gedurende de tien- twaalf volgende jaren door het dorp aan de Franschen en den Ouden-Burcht daarbij nog moest geleverd worden, is ongelooflijk. Ook is het niet te verwonderen, zoo de gemeente in dien tijd om zoo te zeggen teenemaal ontvolkte, en de grootste pachthoeven in puin vielen. De Franschen

(1) *Brieven ende Rescriptien*, 1673-1676, bl. 324. — Archief van den Raad van Vlaanderen.

hadden ze in 1696 schier totaal uitgeplunderd. In dezen toestand richtten de wethouders en notabelen, zoo van Ste-Maria-Leerne als van de naburige dorpen zich opnieuw tot de hooge overheid, met het betoog, dat het hun volstrekt onmogelijk was de door de kastelnij van den Ouden-Burcht opgelegde lasten te voldoen, ten gevolge der verwoestingen, gedurende den oorlog in hunne gemeenten aangericht, en omdat de voornaamste lastenbetalers of tot den bedelzak gebracht of op de vlucht waren (1). De vraag werd ditmaal ingewilligd, doch het baatte eigenlijk niet veel, dewijl de eenige bron van den openbaren welstand, de landbouw, in de gemeente schier geheel vernietigd was geworden, en er in lange jaren voor de dungezaaide inwoners geene rust was te hopen.

Er is ons, met betrekking tot dit ongelukkig tijdstip, eene oorkonde in handen gevallen, die wij te belangrijk en vooral te getrouw achten, om ze hier niet ten minste gedeeltelijk mede te deelen. Wij zien er uit, dat tijdens de jaren 1705 tot 1708 de gemeente voor niet min dan 7,620 pond groote, of ongeveer 82,000 franken, aan allerhande verliezen leed, en zij daarbij niet weinig haar aandeel had in de knevelarijen, waarmede de Vlaamsche bevolking te dien tijde gekwollen werd.

« De prochie van Ste-Maria-Leerne — zoo luidt dit stuk — is
« teenemael gheruineert, ghedepeupleert ende ghedevasteert van
« in den voorgaenden oirloghe vanden jare 1690 tot ende met
« 1697, want d'insetenen gheduerende dien door de campemen-
« ten vande leghertroepen tsij van d'eene of van d'andere croone
« hunnen ougst ofte in tgeheele ofte ten grooten deele bijnae alle
« de jaren vanden selven oirloghe hebben verloren, vele van
« huysen en pachthoven ten onderen ghebrocht, dewelcke noch
« niet en sijn herstelt.

« Gheduerende desen jeghenwoordighen oirloghe hebben ten

(1) *Brieven ende Rescriptiën*, 1697-1702, bl. 25^v.

« jaere 1703 onderstaen den overvloedt vande wateren, waer door
« den meesten deel vande vruchten sijn bedorven; emmers is de
« schaede volgens de duplicat vande acte prisije begroot tot op
« 1797 pond groote.

« Op den 12 Ougste 1705 sijn alleen op dese prochie alle de
« huysen ende schuren ontrent het dorp, emmers tot 56 in
« getalle, door een commande vanden heer lieutenant-generael
« den baron de Spar, naerdien hij de Brugsche Vaert gepasseert
« heeft, bij vorme van executie verbrant, met de vruchten daer-
« inne, waervan de schade volgens prisije beloopt tot 1,858 pond
« 12 schellingen 4 deniers.

« Ten volgenden jare 1706, in de retraite vanden hertogh van
« Beyeren, ende in het vervolghen vanden selven door de geal-
« liëerden, is de voornoemde prochie teenemael geplettert, en
« hebben d'insetenen verloren generalick alle hunne vruchten
« ende somervruchten bedorven, waervan de schade, volgens een
« gelijck duplicat van acte prisije, bedraecht tot 2,775 pond
« 1 schelling.

« De voornoemde prochie is buyten d'andere prochiën te coste
« geweest vande convoijen, die aldaer hebben blijven logeren in
« het passeren ende repasseren met schepen van Ghent naer
« Deynse, Cortrycke ende Meenen, waerbij de becostynghe
« bedraecht 516 pond 9 schellingen 10 grooten.

« Ten voorleden jare 1707 sijn op de voorn. prochie alleen
« ghevallen de peerden vande artillerie van het gealliëert leger,
« tot den getalle van 1,200, waardoor de prochie is beschadigt
« in gars, houdt, stroodt, etc., tot 540 pond groote.

« Ten selven jare heeft de prochie aen de troepen, gecomman-
« deert geweest door den heere lieutenant-generael baron de Spar,
« den geheelen tijt sij gecampeert geweest sijn tot Deynse, benef-
« fens eenige andere prochiën, geleverd de groene ende drooge
« fourage, daarvan de becostinghe bedraecht tot 500 pond groote.

« Ende naer sijn vertreck naer het groot leger, in het scheeden
« van het selve, den voors. heere baron de Spar met eenige
« troepen wedergecommen sijnde tot Deynse, is de prochie door

« de selve troepen gefourrageert geworden, waarvan de schade
« opgenomen sijnde bedraecht 250 pond groote.

« Ten selven jare is er geweest soo grooten overvloed van
« water, dat de twee derde deelen vande geheele prochie
« gheinondeert is, ende de vruchten bedorven sullen sijn,
« emmers seer weynich vanden aenstaenden ougst en staen te
« profiteren.

« Bovendien tgone meest te considereren doet ende causeert
« den meesten ende duerenden intrest vande prochie, blijkt
« met de naerschreven certificatiën, eerst met deghone vanden
« pastor der voorn. prochie, datter ten voorleden oirloghe,
« emmers ten jare 1693, waren beth dan hondert familiën, ende
« datter jegenwoordich maer en sijn tot 57 a 58, ende alsoo ver-
« mindert ende gedepeupleert tot op ontrent de deurgaende
« helft; voorts met de certificatiën vanden landtbouckhauder,
« dat de prochie maer en es groot in hemelsche breedte tot
« ontrent 600 bunderen, ende datter aen de selve prochie sijn
« geabandonneert en opgedragen tot den nomber van 245 bun-
« deren, wesende oock alsoo ontrent de helft vande geheele
« prochie, waeronder sijn 53 bunderen, die van over beth dan
« 20 jaren altijt sijn geinondeert geweest ende nog sijn ende
« sullen blijven, door de leege situatie, sonder datter voor de
« prochie eenich het minste proffijt is gecommen, sonder appa-
« rentie van eenich proffijt te sullen commen, ende nochtans
« altijt geabandonneert worden, wesende het vijfde deel vande
« geheele prochie.

« Daer en is oock geene apparentie datter vande resterende
« masse vande opgedragen landen voor de prochie proffijt sal
« commen, door het gebreck van bewoonders, ende dat het cleyn
« deel vande opsetenen niet en connen volcommen den last vande
« landen, die sij gebruycken; jae het is te vreesen dat alle jaren
« voorts noch meer landen aen de prochie sullen opghedraghen
« worden, en dat elck insetene van jare te jare sijn lant oock sal
« opdraghen, soo wanneer de pachten expireren, ghelijck tot nu
« toe ghebeurt is. »

Kan men een bedroevender tafereel van de gevolgen, die de oorlog na zich sleept, ophangen, en zich bij die beschouwing onthouden, dezulken, die daar aanleiding toe geven, in de geschiedenis te brandmerken? Wij zegden het reeds elders : er bestaat misschien geen ander tijdvak in de algemeene landshistorie, op welk de plattelandsche bevolking meer uitgeput, geplunderd en verwoest werd, en Vlaanderen het hartverscheurendste schouwspel eener verarmde, platgetrapte en schier als het ware verlatene streek aanbood.

De regeering van Maria-Theresia bracht gelukkiglijk in het lot van Bachte-Maria-Leerne eenige verzachting. Wel had de gemeente nog haar aandeel in de staatkundige voorvallen, die gedurende den loop der XVIIIe eeuw van tijd tot tijd plaats vonden, doch de wonden des verleden oorlogs geraakten van lieverlede geheeld, en het dorp hernam weldra zijn vorig landelijk uitzicht. Eerst bij het uitbreken der Brabantsche omwenteling, op het einde der verledene eeuw, werden de ingezetenen uit hunne rust weer wakker geschud. Onder andere is ons uit dit tijdstip bekend, dat de Patriotten der gemeente in 1789 zes kleine kanonnen, die tot verdediging des kasteels dienden, wegnamen; dat onder de inwoners, tot bestrijding der oorlogskosten, geldelijke bijdragen werden ingezameld, en dat het korps vrijwilligers van Bachte en dat van St^e-Maria-Leerne den 27 September 1790 te Gent den eed aan de Staten zwoer.

Van den toren der kerk van Bachte werd, een der eerste in de omstreken van Deinze, tijdens het daaropgevolgde Fransche beheer, het kruis afgehaald, en alle uitwendige teekens van den godsdienst weggenomen.

IV.

KERK VAN ST.-MARIA-LEERNE. — Volgens eene volkstraditie is de oorsprong der beide parochiën St.-Maria- en St.-Martens-Leerne verschuldigd aan twee zusters, die, het niet eens kunnende worden nopens de oprichting der kerk, er ieder eene deden bouwen op eenen geringen afstand van elkaar. Anderen beweren, dat de parochiën gesticht werden door twee broeders, met name Leirens of Leerne, en die in de omstreken groote landgoederen bezaten.

De kerk dezer gemeente is toegewijd aan de H. Maria en aan St. Jan den Dooper. Zij heeft den vorm van een Latijnsch kruis, en is eene dergene, welke in Vlaanderen best hun oorspronkelijk karakter hebben bewaard. Zij dagteekent, in haar oudste deel, van het tijdvak des Romaanschen stijls, namelijk van de XIIe eeuw, en had in den beginne maar éenen beuk, gelijk te zien is aan den vorm der vierkante pijlers, ontstaan bij de vergrooting der kerk, alsook aan de zijbeuken, die van baksteen gebouwd zijn, terwijl de oude muren, zoo als de voorgevel, uit veldsteen, *opus incertum*, zijn samengesteld. — Boven de gemelde pijlers ziet men in den muur sporen van zeer smalle vensters, in den vorm van schietgaten, welke men terugvond in de voormalige kerk van Desselgem, en nu nog in die van Afsnè.

In den kruisbeuk zijn mede de volronde bogen nog ongeschonden, evenals de spitsbogige vensters van het koor.

De zijbeuken behooren tot de XVIe eeuw, en schijnen herbouwd te zijn in 1722, tot welk tijdstip ook de groote deur behoort.

De middelbeuk is in hout gewelfd. De volronde bogen in den kruisbeuk zijn bewaard gebleven; de spitsboog, welke den grooten beuk eindigt, onderschraagt twee andere bogen, van welke de oudste, volrond, tot den oorspronkelijken bouw moet gerekend worden.

Het koor schijnt te dagteekenen van de XIVe eeuw. Tijdens den beeldenstorm werd het grootendeels verwoest, doch omtrent 1577 hersteld (1). Tien jaren te voren had de heer van Nevele, Egmonts beklaglijke lotgenoot, op 't venster boven 't hoogaltaar zijn wapen en dat zijner echtgenooten doen schilderen (2).

Van de vier vensters in 't koor zijn er twee met geschilderde ramen, voorzien van het wapen des begiftigers, den heer t'Kint de Roodenbeke-de Naeyer. — Aan den ingang des hoogkoors treft men twee beelden aan; waarvan het eene, in hout gesneden, den *H. Rochus*, en het andere, in carton-pierre, den *H. Jozef* verbeeldt.

De voorgevel is verlicht door een Gothisch venster van drie lichtvakken. De toren, boven den kruisbeuk oprijzende, is achthoekig, en verlicht door vensters met Romaanschen boog. De meeste hebben het bevallige kolommetje bewaard, dat hen in twee splitst. Ook dit gedeelte des gebouws klimt tot de XIIe eeuw op. Het uurwerk schijnt van de XVIe eeuw te zijn.

De sacristij en de kruisbeuken werden ten jare 1677 vernieuwd. De drie beuken zijn onder één dak; de zijbeuken worden verlicht

(1) « Item ontfaen van Gillis van Ooteghem vanden gulde tafelen van alle de jaeren dat ic daeraf ontfanghere gheweest hebbe, begynnende te St.-Jansdaghe midtszomers XVe LXXVII tot St.-Jansmesse XVe LXXXVII makende den termijn van x jaeren, daeraf dat mij moet valideren ii jaeren datse niet huut gheweest en hebben, daeraf deen jaer was *alsmen de brugghe afbrack tOodonck*, ende daer waeren twee tafelen ghebrocken, ende dander jaer was *alsmen de kercke maeckte*, ende daer was ooc een tafele ghebroken, ende my waeren ghelevert by Willem de Keyser ende Caerle IJde, als ghuldemeesters, den nombre van xx bancken ende xx tafelen, ende xxii scraeghen. . . »

« Item betaelt Beernart Flagier van dat hy decte up den hooghen coor ende up den turre, dwelcke hem besteet was te leveren schaelgen, naghelen ende loot, daer vooren hem betaelt was xxiii lib. vi s. p. »

(*Rekening der kerk van St.-Maria-Leerne. — Prov. archief.*)

(2) « Item betaelt an Jacop Gheerolfs, ghelaesmaeckere, wonende te Ghendt, voor trepareren van een gelaesveinster in de kercke van St.-Jans-Lederne, boven den autaar in den choor, midts daerinne te stellene de waepen van mijn ghenadighe heere van Horne ende mer vrouwe zijn huisvrouwe, xx schell. groote. »

(*Rekening der heerlijkheid van Nevele, 1566-1567.*)

door twee vensters, ieder deel des kruisbeuks door één. De noorderdeur is zeer oud, ja dagteekent mogelijk van het tijdstip, waarop de kerk gebouwd werd; zij is voorzien van eenen ijzeren klopper of ring, met gesneden ijzeren plaat.

Wanneer men naar den zolder van het groote gewelf klimt, ziet men het spoor van spitsbogige vensters met kruiskozijnen, welke den beuk verlichtten vóór de bijvoeging der zijgangen, maar door deze gedoken zijn geworden.

De Geuzen moeten op dit merkwaardig gebouw eene groote verwoesting hebben aangericht. Wij zagen reeds, dat men niet alleen het koor grootendeels herstellen moest, maar « men de kerkke maeckte. » Ook omtrent 1576 werd een portaal aan de kerk gebouwd, het belfort op den toren gesteld, de klokken gehangen en de ramen van glas voorzien (1). Eenige jaren nadien vervaardigde GEERAARD AUTSCHAEVER den predikstoel voor de som van 2 pond 6 deniers parisis, en het daaronder te stellen beeld voor 36 schellingen parisis (2). In het begin der XVIIe eeuw werd door den schrijnwerker Pauwels eene fierte voor St.-Jan gemaakt, die 5 pond koste (3).

Deze werken bleken weldra onvoldoende te zijn voor den bouwvalligen toestand, waar de kerk zich in bevond, want de rekening over de jaren 1598-1602 vermeldt eene uitgave van 17 schellingen « voor het maecken van eenen kepere ende het schooren vanden koor. » In 1612 maakte men het houten gewelf

(1) « Item betaelt Joos de Keysere, van dat hy uprijzende was het beelfroot up den turre, mijds dat hem Joos de Hont ende den costere hilpen rijsen tselve weerck, ende de clocken gheholpen omme datse luuden zouden, ende van portaele te stellene an de kercduere.... »

« Item betaelt Huberecht, den ghelaesmakere van Audenaerde, vander nieuwer ghelaesveynstere te makene ende ander veynsters te stoppene ende in loot te stellene ende nieuwe ruuten daerinne te doene, daert van noode was, al totter somme van xx p. xiii s. p. » (Kerkrekening. — Prov. arch.)

(2) Kerkrekening van 1598 tot 1602.

(3) « Item betaelt Pauwels de schrynwerker voor het maecken ende leveren van St.-Jans phyter ofte tabernakel, de somme van dry ponden grooten.... » (Id. van 1602-1606.)

boven het koor⁽¹⁾, welk laatste destijds nog met deuren gesloten was⁽²⁾.

De kerk bezit verscheidene merkwaardige kunstvoorwerpen. Al het beeldhouwerk is in rocaille, en van 1756 : houten muurbekleedsel, communiebank, predik- en biechtstoel. Alles, in eikenhout, is goed en in denzelfden trant bewerkt, ter uitzondering des biechtstoels, die niet veel beteekent. Op den predikstoel staan de zinnebeelden der vier Evangelisten, en drie medaillons, voorstellende St. Jan den Dooper, de Oude en de Nieuwe Wet. Aan de zitbank der heeren van Nevele, links van het koor, treft men het wapenschild der Della Failles aan.

De communiebank is versierd door de medaillons van het Lam, St. Jan den Dooper en de H. Maagd. — De in hout gesneden Engelen, welke 't hoofdaltaar en 't altaar der H. Maagd versieren, alsmede de groep in geschilderd hout, op laatstgemelde plaats de Hemelvaart van Maria verbeeldende, zijn niet zonder verdienste.

Een oude troon van St. Jan, vervaardigd door L. van HELDERBERGH, in 1759⁽³⁾ en verguld ten koste van 't O.-L.-Vrouwgilde, heeft deze bijzonderheid, dat hij enkel dient om er eenen schotel in te plaatsen, waarin 't afbeeldsel ligt van 't hoofd des genoemden heiligen. Zulke voorstelling hebben wij elders nog niet aangetroffen.

Boven het hoofdaltaar hangt een goed tafereel van NOTERMAN,

(1) « Item betaelt an Carel Autschaever met zyne medegezellen als temerlieden van haerlieder ambacht de somme van ii lib. ii s. gr., ende dat over maecken inde kercke van Mary-Lerne voor den hooghen altaer *de zolde-rynghe* ende het tunkken van den zelven altaer.... »

(Kerkrekening van 1611-1615.)

(2) « Item betaelt an Abel Vyncke over maecken van leden, crauwen, ende vermaecken van sloten vander *coerdueren* deser kercke, de somme van xii s. gr. »

(Idem.)

(3) « Item betaelt aen L. van Helderbergh, over het maecken van den troon ten jaere 1759, de somme van seven pont veerthien schellynghen vier grooten.... »

« Item betaelt aen Philippus Sartel, over het vergulden vanden selven troon, de somme van seven pont groote.... vii lib. gr. »

(Id. van 1739-42. — Kerkarchief.)

leerling van MAES-CANINI, dat de *Aanbidding der Herders* voorstelt en de jaarteekening draagt van 1829.

De schilderij van *St.-Jans-Onthoofding*, op 't altaar dezes heiligen, door J.-B. VAN HOVE, van Nevele (1806), is ellendig, en onwaardig eene plaats in de kerk te hebben.

In de vorige eeuw hing aan O.-L.-Vrouwaltaar een tafereel, geschilderd door JAN VAN LASTE (1).

Nog bezit de kerk van Ste-Maria-Lerne eene in koper geslagen offerplaat, versierd met arabesken en de afbeelding van Adam en Eva, en voorzien van een gedeeltelijk uitgesleten Duitsch opschrift. Het is een werk van Nuremberg van de XVIe eeuw. Een schoon geborduurd antependium, beladen met verheven gouden versierselen, ligt op den zolder; het komt voort uit de zoogenaamde *Raasboomkapel*, in deze gemeente, evenals een zilveren kelk, op welks voet men 't opschrift leest : SUM SACELLI DE RASBOOM IN MARIA-LEERNE.

Een der misboeken is voorzien van zilveren platen en hoeken; het schild aan den voorkant is versierd met het gedreven beeld van St. Rochus, en de achterplaat draagt tot opschrift : EX MUNERIBUS DIVO ROCHO OBLATIS TALITER EXISTO ORNATUS.

't Opschrift der vergulde ciborie bewijst, dat deze een geschenk is van Gilles della Faille; men ziet er zijn wapen op gegrift.

Aan den doksaal is een houten Lieve-Vrouwebeeld geplaatst, hetwelk men zegt ook uit de Raasboomkapel voort te komen.

Eindelijk mogen wij niet vergeten te melden, dat de kerk van Ste-Maria-Lerne door mevrouw t'Kint is verrijkt geworden met verscheidene beelden en schoon geborduurde standaarden.

In den toren hangt maar éene klok. Er blijkt uit de kerkrekening over 't jaar 1561, dat de bedewekker destijds door den

(1) « Betaelt aen Joannes van Laste, meester schildenaere van stijl, de somme van thien pont vier schellynghen en twee grooten, soo vele hy rendant heeft ghegheven voor het schilderen ende maerbelen vande schilderye en den autaar van Onse Lieve Vrouwe.... ten jaere 1742.... »

(Kerkrekening van 1739-1742. — Kerkarchief.)

gieter **WILLEM DUHEM**, mits opleg eener som van 24 pond 10 schellingen groote, tegen eene andere, die naar Doornik moest gehaald worden, geruild werd (1).

De tegenwoordige klok draagt de volgende regelen tot opschrift :

A. M. D. G. ET B. M. V. H. TEN GEBRUYKE DER KERKE
VAN BACHTE-MARIA-LEERNE BEN IK GEGOTEN, PASTOOR
ZYNDEN F.-L. PIRON, EN BURGEMEESTER DOMINICUS HER-
TELEER. KERKMEESTERS AUGUSTINUS DOBBELARE, JACOBUS
VAN DE PUTTE, LIVINUS HEIRMAN, JOANNES DE WEIRDT,
LEO DE VOLDER. MYNEN NAEM IS MARIA, MYNEN PETER
EN MYNE METER DEN HOOGEDELEN HEER FERDINANDUS-
PHILIPPUS-LUDOVICUS DU BOIS, BARON VAN NEVELE, EN
DE HOOGEDELE MEVROUWE OLYMPIA-CAROLINA-GERTRUDIS-
ANTONIA-JOSEPHINA, BARONESSE VAN NEVELE, GEBOREN
GRAVIN D'OULTREMONT. F. DUMERY ME FECIT BRUGIS 1852.

De kerk heeft niet veel oude grafzerken bewaard; de meeste zijn wit-marmeren platen, behoorende tot de XVIIe en XVIIIe eeuw. Onder eene der banken treft men, gedeeltelijk verborgen, eenen grafsteen van de XVe eeuw aan, waarop een man in burgerkleedij is afgebeeld.

De oudste grafzerk, dien wij te Ste-Maria-Lerne aangetroffen hebben, klimt op tot het jaar 1555. Deze kleine vierhoekige arduinstein is bevestigd in den muur van den voorgevel, ter rechter zijde van den ingang, en draagt, onder de beeltenis des gekruisten Gods, tot opschrift :

(1) « Item betaelt GUILLAUME DUHEM, clockghierter van zijnen ambachte, voor zijn salaris van twisselen van een nieuwe clocke... xxiiii lib. x s. p.

« Item betaelt voor de verteerde costen vande kerckmeesters ende andere bij hemlieden *int halen vande vornomde clocke tot Doornijcke*... xiii lib. xv s. vi d. gr. »
(Kerkrekening van 1561. — Prov. arch.)

Hier onder hende vander keercken licht begraven eenen Geerof de Key, f^o Geerof, die overleet den vi^{en} in Maerte A^o XIII° LIII, ende heeft besedt up hondert roeden lands, ligghende an thof ter Meeren, een jaerghetijde van thien grooten tsiaers, met drie lessen, te doene in der keercke vanden zelven dach van Maerte, dewelcke c roeds lands minen heere vander Meere ghecocht heeft met anderen lande met x g. tsiaers wtgaende, ende waer tvoors. jaerghetijde niet ghedaen en worde, dat de x gr. commen ter keercken profijte.

Achter 't koor der kerk, onder den Kalvarieberg, bemerkt men eenen blauwen zerk met het volgende grafschrift :

Bid voor de ziele van wylen den wel eed : heer Carolus-Josephus-Maria du Bois de Vroylande, baron van Nevele, overleden op het kasteel van Hoydoenck, den iv Juny MDCCCXXVIII, in den ouderdom van lxx jaeren, hiervooren begraven. R. I. P.

Nevens het altaar van Onze Lieve Vrouw leest men op eene wit-marmeren plaat het volgende zonderlinge grafschrift :

D. O. M. Hier light begraven eenen niet, dat is een med-gesel van zyn siele, verwaghtende de verryssenisse des vleesch, den eerweerdighen heer Mijnheer Ignatius-Josephus Rootsaert, f^o Martinus, in syn leven pastor deser parochie van Ste-Maria-Lerne, den tydt van thien jaeren en seven maenden, den welcken voor eeuwich ghefondeert hebbende in dese kercke twaelf gelesen misse 's jaers, te weten alle eerste Maendaghen van ider maent eene, met den psalm de Profundis aen den voet van den autaer, ende alle jaeren eens voor thien schel-linghen courant tarwe broodt, aen den aermen te deelen. Is overleden den 24 Augusti 1762, oudt 49 jaeren.

Avitum ejus stemma aspicite,
Ac vestrum in eo considerate,
Unde venitis, quo nunc itis,
Estis quod fuit, eritis quod est.

Gy lesen bidt Godt al wat gy meught, .
Op dat ick mag met Godt genieten
's Hemels vreught.
Requiescat in pace. Amen.

Dicht bij de groote deur ligt de grafsteen van eenen schipper van Ste-Maria-Leerne, overleden in 1677, en die het bovenverdiep bewoonde van de ingangpoort der groote kasteeldreef, welke plaats thans in een duivenhok is veranderd....

Nu wij de kerk uit- en inwendig kennen, zullen wij eenige bijzonderheden mededeelen aangaande de vroegere diensten, gebruiken en plechtigheden.

In de XVIe eeuw waren reeds ingesteld : de Maandagsche Guldenmisse; de Vrijdagsche H.-Kruismisse, en de Zaterdagsche O.-L.-Vrouwmissie. Voor iederen dezer diensten genoot de pastoor 6 pond parisis 's jaars. Voor het O.-L.-Vrouwelof, toen ook reeds ingesteld, bekwam hij 15 schellingen 's jaars. Deze diensten waren stichtingen. De H.-Kruismisse, onder andere, was te danken aan Andries Tavernier; de O.-L.-Vrouwendiensten werden gesticht of begiftigd door de familie Lybaert (1).

De pastoreele rechten op de kerkdiensten waren vroeger volgenderwijze bepaald :

Voor eenen lijkdienst van eerste klasse ontving hij 2 pond; voor eenen van middelbare klasse, de helft dier som, en voor eenen kleinen dienst, 10 schellingen. Voor 't inhalen eens lijks kwamen hem 5 schellingen toe, gelijkmede voor de « zinking. » Voor de begrafenis eens minderjarigen werd hem 1 schelling 4 deniers betaald. Daarenboven genoot de koster, voor zijnen dienst, de helft der aangeduide sommen.

Eene der oudste broederschappen in deze kerk is die van O. L. Vrouw, welker verordeningen omtrent het jaar 1742 vernieuwd werden, en die maandelijks eene misse deed zingen. Nog in de vorige eeuw werd op het altaar van Maria boter, vlas, vleesch, was en geld geofferd; immers de kerkrekening van 1761

(1) « Item ontfæen vande hoors Joos Lybaert over Jan Lybaert zynen vadere ende over Nicasius van Veerdeghem thulpen ende ten dienste van Onser Lieven Vrouwen messe ende love, die men doet alle saterdaghe midts een de profundis, die de priestere leest naer de messe, besedt up heurlieder stede metten landen.... xxxvi sch. par. tsiaers. »

(Kerkrekening van 157*. — Prov. arch.)

vermeldt uit dien hoofde eene ontvangst van 26 pond 7 schellingen 2 grooten. In de XVIe eeuw bestonden de offeranden meestal in vlas (1).

Bij uiterste wilsbeschikking bezette Maria-Joanna della Faille den 21 Maart 1725 eene som van drie pond 's jaars tot onderhoud der lamp vóór het Allerheiligste, benevens eene vergelding van 10 schellingen 's jaars aan den pastoor of anderen persoon, met de verzorging dier lamp gelast (2).

In de XVIe eeuw werd den pastoor uit de kerkgoederen het gebruik overgelaten van 220 roeden meersch (in 1576 voor 2 pond 10 schellingen groote 's jaars verpacht), waarvoor hij al den wijn en het brood, dienstig voor de missen, leveren moest. Bovendien ontving hij toen jaarlijks uit het kerkinkomen 24 schellingen paris.

In het begin der XVIIIe eeuw genoot de pastoor het derde deel der graantiende, al de offeranden en de vleeschtiende; hij bezat het kosteloos gebruik van één bunder meersch en van een onbelast huis.

Het patronaat over de kerk werd uitgeoefend door den Persoon van Deinze.

Vroeger waren er te St^e-Maria-Lerne verscheidene geestelijke ommegangen. De kerkrekening van 1611 tot 1615 spreekt van processien op den 17 Februari en den 6 December; die van 1607 tot 1609 rept van den ommevang op den derden Sinksendag, ter cere van St. Jan, na welken de geestelijkheid en dienstlieden

(1) « Item ontfæn van den vlassc dat de goede lieden ghenomen hebben binnen desen twee gheheele jaeren lxxvi ende lxxvii, ende hetzelfde vlas was vercocht naer daude costume, zes pont voor elcken steen, comt.... v p. xv s. p. » (Kerkrekening van 1576. — Prov. arch.)

(2) «Item dat jaerlycx zal worden ghegeven tot dry ponden grooten aen de kercke van Maria-Lerne, tot onderhoud vande olie vande lampe voor het venerable in de selve kercke, om altyt dagh ende nacht te branden, jonende tot dies aen den pastor ofte coster der selve kercke tot thien schellyn ghen grooten sjaers voor het besorgen dat die behooryck wort onsteken ende onderhouden.... »

(Notariële acten, n° 122, bl. 215. — Archief van den Raad van Vlaanderen.)

zich, naar oudvaderlijk gebruik, aan een banket vereenigden (1).

De St.-Jansommegang schijnt de voornaamste geweest te zijn. Op dien feestdag werden de kerkdiensten met bijzonderen luister gevierd, en kwamen er, althans in den beginne der XVIIe eeuw, Lieve-Vrouwebroeders prediken (2). Als eene bijzonderheid zij hier aangestipt, dat in deze processie rondom de fierte van St.-Jan eenig volk stapte (vermoedelijk leden der broederschap), en omspannen door eene koord (3). Dit gebruik werd nog in andere plaatsen, onder andere te Afsneê, gevolgd.

De fierte werd door *pijnders* of arbeiders gedragen (4), eene omstandigheid die laat vermoeden, dat zij buitengemeen zwaar moest zijn.

Op de hoogfeesten werd hier den communicanten *lijf- of kruidebrood* (koeken) en wijn toegereikt; de kinderen ontvingen tijdens de Kerstnachtsmisse koeken (5). Deze koeken en wijn waren,

(1) « Item betaelt in de maeltyt te Synxenen lxxii, naer aude costume, voor alle die dienden in de processie van St. Jan, vii p. xvi s. gr. »

(Kerkrekening van 1576. — Prov. arch.)

(2) « Item bet. an Pieter de Vriese, weert binnen de prochie Marya-Leerne, de somme van vi s. gr. ende dat by keerynghe ghedaen by heer Pieter Kerc-hove uutten cloestere vanden Vrouwen broeders up Sente Jansdach met den keerckmeester ende helich gheestmeesters. . . . » (Id. van 1611-1615.)

(3) « Item betaelt. . . voor een commande coorde omme te spannen den fiertel van sente Jan, omme het volck tusschen te gaene up den ommeganck deser prochie up den vii July 1612. . . . xii grooten. » (Kerkrekening.)

(4) « Item Betaelt te Sinxen xv^e lxxvi als Sente Jan ommeginck voor de pinders, ende voort alle die dienden in de prosessie van Sente Jan, de somme van ii p., ende dit ghelt was ghenomen huuter scholpe. . . . »

(Id. — Prov. arch.)

(5) « Item betaelt van coucke ende wijne van beede de Kerssavonden, die den lieden ghegheven was Sacramente ghinghen naer daude costume, de somme van vii s. vi d. gr.

« Item betaelt van xxvi lijfcoucken ende iii stopen wijns, die ghedeelt waeren den goeden lieden die ten helegghen Sacramente waeren up den Pasdach xv^e lxxvi ende lxxvii, altsamen de somme van vii p. i s. iii d. p.

« Item betaelt van coucken die den jonghen kinderen ghedeelt waeren up den helegghen Kerstnacht xv^e lxxvi ende lxxvii naer d'aude costume over dese twee jaeren, xxxii s. p. »

(Id. — Prov. arch.)

« . . . Van ghelijcken zo es betaelt gheweest voor de *cruycoucken*, van ghelijcken ten voornoemden tijde (te *Paschen*) ghedistribueert gheweest, i lib. vii penningen par. »

(Id. van 1578.)

althans voor een gedeelte, giften van eenige vrome familiën(1).

Vroeger moet er naar de kerk van Ste-Maria-Leerne eene bedevaart geweest zijn. Niet alleen de naam der herberg de *Pelgrim* laat dit onderstellen, maar de volgende mededeeling, ons door den eerwaarden heer pastoor gedaan, mag dit vermoeden versterken.

Eenige jaren geleden kwam hem eene vreemde vrouw verzoeken, haar kind, dat uitnemend lastig was, te willen zegenen door *St. Jan den Schreeuwer*. De herder had geene moeite om in den dusgenoemden heilige, wiens bijnaam nog op afgelegene plaatsen scheen voort te leven, *St. Jan*, den voorganger van Christus, te herkennen, die in de woestijn heeft gepredikt, en mogelijk uit dien hoofde den *Schreeuwer* geheeten werd.

RAASBOOMKAPEL TE Ste-MARIA-LEERNE. — Op den weg naar Deinze treft men eene bidplaats aan, sedert eeuwen onder den naam van *Raas- en Raasboomkapel*, of *kapel van O. L. Vrouw ten Raasboome* bekend. De oorsprong er van is niet gekend, evenmin als die van *Sint-Geerolfskruis*, in de XIVe eeuw terzelfde gemeente aanwezig(2); doch de benaming *Raesboomkin*, welke wij in eene oorkonde van 1450 aantreffen, doet onderstellen, dat hier aanvankelijk een boom met een Lieve-Vrouwebeeld zal gestaan hebben, welke eenigen tijd nadien door eene bidplaats zal vervangen geworden zijn.

Wij hebben in het archief der parochiekerk eenige papieren gevonden rakende deze kapel, namelijk de rekening over de

(1) « Item ontfæn van Adriaen van Renterghem f^s Joannes, over dhoors van Geerolf van Renterghem ende over Geerolf Claes, commende van Geerolf van Ameldonck, *te coucke ende te wijne*, over dese twee jaren, vi p. p. »
(*Kerkrekening van 't einde der XVIe eeuw.*)

« Item betaelt an Jan Claeyskens, wasmaecker van zijnder ambachte, de somme van iiii lib. vii s. ende datte over zeker leverynghe van wasse, tortsen, spins ende wyeroock, mitsgaeders *cruucoecken*, by my ghelevert in de kerk van Sente-Marya-Leerne.... »
(*Id. van 1611-1613.*)

(2) « Item een ghemet eerven ligghende by *Sente Gherolfs cruce*.... »
(1359).

ontvangsten en uitgaven van 1691 tot 1696 en van 1739 tot 1742, waaruit wij zien, dat er in die tijden goddelijke dienst verricht werd en er zelfs eene processie uitging, die men den naam van « Kapellekensommegang » gaf⁽¹⁾. De kelk van Raasboomkapel en eenige sieraden bevinden zich heden, zoo wij hooger zagen, in de parochiekerk, terwijl het klokje, dat er de vromen tot het gebed samenriep, op het kasteel van den heer t'Kint de Roodenbeke-de Naeyer bewaard wordt. Het draagt tot opschrift :

HEYLIGE MARIA IN RAESBOOM TOT S^r. JANS LEERNE,
 BID VOOR ONS.
 GHEERAERD VAN HALLE HEEFT MY GHEGOTEN 1661.

Van 1691 tot 1694 werd in de bidplaats van boter, eieren, vlas en geld ontvangen 9 pond 15 schellingen 6 deniers groote. Destijds moest er wel eene schilderij van waarde zijn, want zij werd met een schip naar Gent gevoerd om tegen de vernielzucht der oorlogsbenden, die toen het land te vure en te zwaarde stelden, beveiligd te zijn⁽²⁾.

De kapel van O. L. Vrouw ten Raasboome werd in 1868 door de zorgen des heeren t'Kint de Roodenbeke-de Naeyer hersteld.

Pastors van Ste-Maria-Leerne.

Jacob de Smet	1563
Jacob van Quickelberghe	1576
Jan van der Bruggen	15..
Andries Tavernier	15..
Willem de Buck.	1598

(1) « Over het tracteren vande sanghers, haelen vande meyen dienende in de misse, bersorghen van twas, als andersins, tsedert den jaere 1691 tot ende met den 17 Meye 1694. . . . » (Rekening van 1691-1694.)

(2) « Item betaelt an den costere voor de schilderije scheepe te doene naer Ghendt, iii sch. x gr.

« Item betaelt voor schiprecht, ii s. gr. » (Id.)

J.-B. van den Brande	1601
Pieter Bultynck	1611
Antoon Pieraert	1621
Andries van Longueval	1662
Gilles Coppieters	1695
Jacob de Beer	1724
Rodolf Wyme	1745
Ignas-Jozef Rootsart	1752
Jan-Hilduard Wauman	1762
Nicolaas van Mieghem	1781
Jan-Frans van Mieghem	1815
Emmanuël Groverman	1828
Frans-Lodewijk Piron	1851
Ferdinand Standaert	1849
Lodewijk de Vos	1856
Nicolaas-Philip-Frans Comeyne	1864

V.

VOORMALIGE PAROCHIEKERK VAN BACHTE.—De voormalige parochie Bachte maakt thans, onder het geestelijk opzicht, deel van Deinze. Het patronaat behoorde vroeger den Bisschop van Gent toe, die er den koster aanstelde; de meeste pastoors van Ste-Maria-Lerne bedienden ook de kerk van Bachte. Toen de parochie afgeschaft was, werd de goddelijke dienst in de kerk, op Zon- en Feestdagen, door eenen der onderpastoors van Deinze verricht, maar sedert eenige jaren is die taak aan de professoren van het bisschoppelijke college der gemelde stad opgedragen. De afschaffing der parochie moet sedert lang dagteekenen, immers reeds in het eerste vierde der XVIIIe eeuw was de pastorij, volgens DE CASTILLON, sedert vele jaren onbewoond, en was er geen koster. Toen waren er slechts 21 communicanten.

De kerk, toegewijd aan St. Pieter, heeft maar éenen beuk. De toren verheft zich boven den voorgevel, die in veldsteen is gebouwd, evenals de basis der muren, tot aan de vensters. Men bemerkt vooral de rondbogige noorderdeur, thans toegemetsd, die slechts 80 centimeters breed is.

Deze kerk, die hier en daar sporen draagt van spitsbogige bouwkunst, schijnt tot de XIIe eeuw op te klimmen. Het koor, dat veelhoekig is, dagteekent van de XVe eeuw. De vensters, hoewel gemuurd, zijn nog van hunne kruiskozijnen voorzien.

Hoogst waarschijnlijk zal het gebouw in de XVIIIe eeuw eene groote herstelling ondergaan hebben, aangezien het, naar de verklaring van DE CASTILLON, in 1722 zich in slechten staat bevond.

De beuk heeft eene lengte van 12 meters, op eene breedte van 7 meters 85 centimeters. Het koor is 9^m20 breed, tegen eene lengte van 6 meters. De muren des westergevels hebben eene dikte van 80 centimeters.

Ten jare 1857 werd eene sacristij aan de kerk gebouwd.

Het hoofdaltaar is zeer fraai van schikking; de tombe is goed gemaakt, zoo ook het tabernakel. Al deze versierselen zijn in eikenhout en in den stijl der XVIIIe eeuw. De altaarsteen is zeer oud, en de schilderij, een niet onverdienstelijk doek, verbeeldt den *H. Petrus*. PIQUÉ, van Deinze, herstellde ze.

Aan den linkerkant des koors hangt een oud tafereel, dat eene goede school verraaft, en waarop is afgebeeld *Christus, van 't kruis afgedaan, in de armen zijner moeder*.

De communicbank is bewerkt met veel relief, doch schijnt niet voltooid te zijn; men ziet er eenen kelk op, omringd van wingerdloof en druiftakken.

Het koorgestoelte, in eikenhout gesneden, is waarlijk prachtig, en dagteekent van 1666. Het benedengedeelte is gevormd door paneelen, van elkaar gescheiden door versierselen, zooals engelenhoofden, fantazie-figuren en loofwerk. Arcaturen vormen het bovendeel.

De predik- en biechtstoel, van eenig snijwerk voorzien, zijn tamelijk goed. Op den stoel der waarheid ziet men de afbeelding

van *St. Pieter* en van *O. L. Vrouw*; de biechtstoel, door JAN INTBROECK, van Deinze, in 1796 vervaardigd, is versierd met de afbeelding van den *Goeden Herder*(1).

De koperen lamp, die vóór het heiligdom brandt, is oud en goed gewerkt. De ciborie, gift van eene adellijke familie, is een zeer merkwaardig kunstgewrocht, zooals de kerk van Deinze er geene bezit. Voorts is hier eene zeer schoon fluweelen kazuifel, een prachtig misboek met zilveren sloten en versierselen, kronen voor de beelden van Jezus en Maria, mede in zilver, en verscheidene andere schoone versierselen van 't zelfde metaal.

Eene koperen doopvont van de XVIe eeuw is buiten gebruik gesteld; het ware wenschelijk, dit stuk, ten aanzien van zijne oudheid, te bewaren.

In 1656 werd voor deze kerk de klok van Machelen gekocht, ten prijze van 20 pond 20 schellingen groote (2).

Voortijds had de kerk van Bachte, onder ander inkomen, 1,285 eieren 's jaars, die in 1578 konden gelost worden tegen 20 eieren voor één groot. Destijds kon de werkman vast niet klagen, dat er gebrek aan voedende spijs was. — De meeste tienden werden door den pastoor gelicht, die uit dien hoofde ongeveer 40 pond groote 's jaars trok. Ter vollediging van zijn inkomen had de pastoor ook recht op de offers.

Nog na het midden der XVIIe eeuw bestond hier het gebruik,

(1) * Item betaelt aen JOANNES INTBROUCK, meester schrynwercker binnen de commune van Deinze, de som van 33 ponden 6 schellinghen en 8 grooten c^t. over het maecken ende leveren van eenen nieuwen biechtstoel in de kercke van de commune van Bachte ten jare 1796....

« Item betaelt aen JOANNES INTBROUCK, de somme van 5 ponden gr. c^t. over leveringhe van het gesneden beelt den *Goeden Herder*, voor den nieuwen biechtstoel.... »

(*Kerkrekening van Bachte, 1792-1796, in 't archief der kerk van Deinze.*)

(2) * Item den iii Maerte 1656 betaelt aen Joos Eelbode, keercmeestere vande prochie van Maechelen, de somme van thien pont schellinghen grooten over het eerste paiement vanden incoop vande clocke deser keercke.... »

(*Rekening van 1651-1656.*)

den communicanten te Paschen koek en wijn uit te reiken⁽¹⁾.

De Fransche republikeinen van 't laatst der vorige eeuw vierden hier hunne woede tegen godsdienst en priester aan het kerkgebouw bot. Men weet, dat die zonderlinge voorstanders der « vrijheid » niet dulden konden, dat de torens der kerken van een kruis, de gevels van welk gebouw ook van een heiligenbeeld voorzien waren. Te Bachte werden de armen des kruises van den toren afgezaagd door zekeren Lodewijk de Jonge, die daarvoor een loon van 2 pond 18 schellingen groote ontving, te betalen.... uit de ontvangsten der kerk⁽²⁾.

Er zijn in den vloer der kerk vele grafzerken, echter niet hooger dan tot de XVIIe en XVIIIe eeuw opklimmende. Een wit-marmeren steen met het volgende zonderlinge opschrift ligt vóór de communicbank aan de rechter zijde :

Hier licht begraven,
De eersame Cathalina
Lipaert, f^a Joos, haut 14 jaeren.
Godt wilt haer ziele spaeren,
Ende wesen gedachtich
In de groote Cogghe binnen Bachte
Was zy woonachtich.
Dus bidt al voor haer ziele
Die op haer treden,
Wandt sy is gheweest
Ghelich ghy hier nu syt beneden.
Bidt voor de zielen.

(1) « Item betaelt aen Guillaume van der Porten tot Deynse, de somme van xviii gr. over eenen pot wijn voor de communicanten te Paesschen 1636.... »

« Item betaelt tot Ghendt voor drye inbiet lijfkoucken voor de communicanten te Paesschen, 1634, ter sommen van thien grooten.... »

(Kerkrekening van 1631-1636. — Kerkarchief van Deinze.)

(2) « Item noch betaelt aen den borger Louis de Jonge, de somme van 2 ponden 18 schellinghen gr. courant, over sijnen arbeytsloon in het afsaegen der aermen van het cruyse, staende op den toren dezer prochiale kercke van Bachte, ingevolge het arrété vanden jaer der Fransche republiek.... »

Pastors van Bachte.

Philip de Keyser	1651
Willebrord Huybens	1657
.	.
....De Jaer	1711
P. Grijp	1742
J.-B. de Gamere.	1757
Nicolaas van Mieghem	1781
Jan-Frans van Mieghem	1815

VI.

MAATSCHAPPIJEN. — Nopens den rederijerskring, die hier op het einde der verledene eeuw bestond, is ons weinig ter kennis gebracht. *Cobonus en Peccavia* behoorde tot de spelen, welke men ons opgaf door de tooneelisten, met behulp eener actrice van Deinze, in de herberg *den Pelgrim*, te zijn uitgevoerd geweest.

Tegenwoordig bestaat er in de gemeente maar éene burgerlijke maatschappij : het is die van den handboog, opgericht omtrent het jaar 1866.

VII.

BEROEMD MAN, TE Ste-MARIA-LEERNE GEBOREN. — PHILIP VAN MONTMORENCY, GRAAF VAN HOORNE EN HEER VAN NEVELE. — Dezen naam hier aan te treffen, als van eenen inboorling dezer gemeente, zal in Nederland mogelijk eenige verwondering baren, te meer, daar tot heden geen enkel schrift de bakermat van Philip van Mont-

morency, den ongelukkigen lotgezel van Lamoraal van Egmond, aanduidt. Met recht dus zal men ons naar de gronden vragen, op welke wij ons steunen om het merkwaardige feit vooruit te zetten.

Eigenlijke bewijzen kunnen wij niet geven, maar toch, meenen wij, voldoende redenen om zonder schroom de gissing te mogen opperen.

Het bewijs, zeggen wij, hebben wij niet gevonden, hoeveel moeite wij daartoe ook aanwendden. Het archief der voormalige heerlijkheid van Nevele, uit honderden registers en honderden dikke papierbundels bestaande (waarvan de meeste sedert eeuwen niet geopend, en alle, eerst onlangs, door de nakomelingen des laatsten heeren van Nevele aan 't Staatsarchievendepot te Gent afgestaan waren), hebben wij geduldig doorloopen, met het inzicht, de stellige aanduiding van de geboorteplaats van Philip van Montmorency daarin aan te treffen. Al onze moeite was vergeefs.

Welke zijn dan de gronden, zal men vragen, waarop wij onze gissing steunen? Ze zijn weinig in getal : slechts eenige regelen, hier en daar in de gemelde registers ontdekt.

Zonderling, voorzeker ! tot heden werd, in Noord noch in Zuid, de plaats van Philips geboorte aangegeven. Zijne familie zelve verzweg die in het vertoog nopens zijne onschuld, weinig tijds na zijne halsrechting in 't licht gegeven, maar toch zegt zij daarin duidelijk, dat hij geboren werd in Vlaanderen.

Eene genealogie der familie van Hoorne, voor of door een lid van haar vervaardigd, en heden in de boekzaal der Gentsche Hoogeschool, onder 't n° 430 bewaard, is nog onduidelijker : daarin vindt men wapenblazoenen genoeg, doch jaartallen — geene !

Het staat dus vast, dat Philip in Vlaanderen geboren werd. Ware dit te Gent voorgevallen, in welke stad de familie een huis bezat (1), ons dunkt dat zij 't wel zoude verklaard hebben.

(1) «An tPas, *thof van Nevele, (Jaarregister van Gent, 1490-1492, bl. 81).* — De familie Della Faille, nadien in 't bezit der heerlijkheid gekomen, bewoonde te Gent *het hof van Fiennes*, op den hoek van 't Pensstraatje.

De onbepaalde aanduiding « in Vlaanderen » laat, meenen wij, onderstellen, dat de wieg ergens op den buiten moet gezocht worden, namelijk in eene gemeente, welke het, uit hoofde harer geringe beduidenis, nutteloos was te noemen. Laten wij zien welke eigendommen de graaf van Hoorne destijds in Vlaanderen bezat, op welk kasteel de geboorte kan plaats gehad hebben.

Den vader van Philip behoorden, behalve het land van Nevele, tevens de heerlijkheden van Zwijndrecht, Burcht en Huise. Wij kunnen er evenwel niet toe besluiten, éene dezer plaatsen als vermoedelijke bakermat aan te nemen, omdat wij ze geene enkele maal in de rekening der heerlijkheid hebben vermeld gevonden; onloochenbaar bewijs, dat de familie de kasteelen aldaar niet bewoonde, en er geene andere betrekking had dan die, in verband met haar heerlijk recht en vermogen.

Blijft dus Odonk, de verblijfplaats der heeren van Nevele.

In de meeste, om niet te zeggen, in al de charters, door de Montmorency's bezegeld of onderteekend, wordt Nevele vooraan genoemd, een bewijs, dat die bezitting voor hen de voornaamste was, en zij er bepaald de voorkeur aan gaven.

« Dat de familie er langen tijd verbleef, is zeker (schreef een onzer op eene andere plaats⁽¹⁾); daarvoor pleit de omstandigheid, dat zij reeds op 't einde der XVe eeuw, gelijk de meeste groote heeren, wier slot niet verre van de hoofdstad gelegen was, een verblijf te Gent had, voornamelijk betrokken in oorlogstijd, toen het ten platten lande onveilig was. Voorts blijkt uit oorkonden, onder 't voormalig archief van Nevele berustende, dat de Montmorency's te Odonk woonden omtrent het jaar 1520, en ook in 1550, twee tijdstippen, waartusschen 't geboortejaar van Philip invalt. Dus bewoonde de familie, eenige jaren vóór als na die gebeurtenis, het slot van Ste-Maria-Leerne. Waarom dan ook niet tijdens het geboortejaar?

« De familie had, overigens, redenen om 't verblijf op Odonk

(1) *Dagboek der gebroeders VAN CAMPENE*, Gent, C. Annoot-Braeckman, 1870.

te verkiezen boven dat te Huise, in de kastelnij van Oudenaarde, of in nog meer verwijderde, afgezonderde plaatsen, als Burcht en Zwijndrecht waren. Ste-Maria-Leerne, althans, ligt slechts op een paar uren afstands van Vlaanderens hoofdstad, waar de beste gelegenheid was om de ridderlijke opvoeding der adellijke telgen te volmaken. Bovendien was eene dochter van Jozef van Montmorency en Anna van Egmont, vader en moeder van Philip, non, vervolgens priorin van Ste-Agnetaklooster te Gent, en de familie bleef, uitwijzens de heerlijke rekeningen, met deze in betrekking (1). »

Een ander bewijs van langdurig verblijf der heerenfamilie van Nevele in deze streek is te vinden in dit feit, dat zij zich zeer dikwijls bijzonder milddadig toonde jegens de bewoners hunner heerlijkheid : naar sommige bruiloftfeesten zond zij geld of wijn ; de kinderen van min begoeden liet zij bij de Fraters te Gent schoolgaan, en meer dan eens hielden de gravinnen van Hoorne kinderen over de doopvont, welke zij later met rijke geschenken begiftigden (2).

(1) Er is namelijk quaestie van wijn, patrijzen en konijnen, haar in 't klooster toegezonden, stuks wild, die natuurlijk niet van verre konden aangebracht zijn, zonder gevaar van bederfenis. En men neme bier in aanmerking, dat de groote jacht der heeren van Nevele te Deurle was, *bij Odonk*.

Philip van Hoorne zelf, op zijne beurt heer van Nevele geworden, verbleef er minder; maar wien zal dit verwonderen, daar men weet, dat hij gouverneur en kapitein-generaal van Vlaanderen is geweest, betrekkingen, welke hem gewis weinig tijd moeten gelaten hebben om in de lommerrijke schaduw van Odonk's park het *dolce far niente* te genieten. Maar als Philip er kwam, was het feest op het slot en elders, want hij genoot in 't land van Nevele eene populariteit, door aan groot en klein bewezene weldaden gewettigd :

« Item noch . . . betaelt xix lib. iiii s. p., ende datte voor een flessche wins, die mijnen heere ghesonden heeft int clooster van St. Agneeten, een vierendeel vander amen wins, dat mijn heere beval int Susterhuus te Nevele te gheven, ende ande vijftien stoopen aldaer ghedroncken, *als mijn heere daer was*, ende die vande stede ende lande hem bescoenken met twee amen wins, die ghedroncken woorden tOodonck, April XVe LXII, *als mijn heere ende mijn gr. vrouwe daer waeren*. »

(Rekening der heerlijkheid van Nevele, van 1560-1561.)

(2) « Item betaelt by laste van Mijvrouwe in de brulocht vande dochter van Gillis Sloc, ii p. p.

Nu het bewijs tot staving onzer gissing :

De twijfel zou volkomen opgelost zijn, bezaten wij nog de rekening over het bestuur der heerlijkheid van het dienstjaar 1525-1526, welk laatste tijdstip het geboortjaar van Philip schijnt te zijn. Ongelukkiglijk klimt de oudstbewaarde rekening slechts tot 1530 op, en 't is in deze, en in eenige andere oorkonden betrekkelijk gemeld landgoed, dat wij de lichtvonk moeten opsporen, welker klaarte ons tot de ontdekking der geboorteplaats helpen moet.

Eerst eene akte van 1520 :

« Den xi in Novembre XVe twintich compareerde voor ons
« bailliu ende scepenen vanden heeren van Nevele, van zijnen
« lande van Nevele, *joncker Pieter, baron van Montmorency*,
« uuter name ende als machtich van edelen moghenden ende wel
« gheboren heer Mer Philips baroen van Montmorency ende
« vanden lande van Nevele, etc., ende speciael bevel van hem
« hebbende, dewelcke ons openbaerlick verclaersde ende te
« kennene gaf, hoe dat mijn voornomde heere begheert ende wilt
« van nu voortan betaelt zijn van cappoenen, hinnen, mault,
« havre, coorne, in wesene ende natuere, ende niet up prijs
« van ghelde.... alzoo hy elders in zijnen anderen heerlicheden
« heeft, ende met vonnesse alzoo aenghewesen es. De welcke dede
« oock verbodt tonser presentien den ontfanghere mijns voors.
« heeren, dat hy up den prijs van ons niet en ontfanghet,
« *zegghende dat wij dien tjaer voorleden niet redelick ghestelt en*
« *hebben*, maer grootelick tot mijns voors. heeren seade, ons oock
« te kennen ghevende, *dat mijn voorn. heere zelve den prijs*
« *uutgheven sal*, alzoo verre alst hem belieft, *naer den dach*
« *vanden ontfanghe ende zitdaghen*, want up dien dach moet hy
« ontfanghen cappoenen, ende al den ontfanck in wesene, naer

« Item betaelt ten selven daghe bij laste alsvoren in de brulocht vanden
correelbacker te Deynse, ii p. p.

« Item betaelt den crupele Pieter van xii muellen spillen ten vi s. tatie,
comt iii p. p. »

(Rekening der heerlijkheid van 1530-1531.)

« uitwijzen van zijnen rappoorten ende chijsboucken, waerof
« hy ons oock adverteerde. Van al welcker verclaringhe ende
« last de vornomde joncker Pieter verzocht heeft van ons theb-
« bene acte, die wy hem gheconsenteert hebben, de welcke wy
« hebben doen stellen in gheschrifte ende teecken en by den ghe-
« zwoorenen clerck vanden lande van Nevele, int jaer, maent
« ende dach alsboven. (*Geteek.*) : J. DAPPRE (1). »

Dit document leert ons, vooreerst, dat Pieter van Montmorency in 1520 op de heerlijkheid was, en er in vierschaar der schepenen namens zijnen vader, heer van Nevele, verscheen; dat deze bijzonder goed moest bekend zijn met hetgeen in de heerlijkheid omging, aangezien hij zich bij monde van zijnen zoon aan den baljuw beklagde, in de betaling der renten, enz. benadeeligd te zijn geweest; dat hij voortaan wilde betaald zijn *in natura*, of tegen eenen prijs, dien hij zelf zou vaststellen. — De heer van Nevele, Philip van Montmorency, kende dus in 1520 de opbrengst, de waarde en de verhandelingen der vruchten op zijne heerlijkheid volkomen, eene kennis, die voor hem slechts door een verblijf te dier plaatse verkregen was. Inderdaad, hij kon niet ingelicht geworden zijn door zijne beambten, aangezien zelfs de baljuw, de hoogste onder deze, en de schepenen hem wegens den prijs der vruchten misleid hadden, en hij 't ongelijk *zelf* herstellen zal. Inderdaad — schier onmiddellijk, dit is, *daags na de zitting* voor 't innen der renten en cijzen, zal hij *zelf* in 't vervolg bepalen, tegen welken prijs de hem verschuldigde haver, koorn, hinnen, kapoenen, enz. moeten betaald worden. Is deze enkele omstandigheid niet reeds voldoende? Van eenen anderen kant mag men wel onderstellen, dat Pieter van Montmorency, de zoon, die hier voor de schepenen verschijnt, destijds niet *alleen* te Odonk gevestigd was, iets wat de bovenstaande regelen evenmin ontkennen als bevestigen.

(1) Op perkament, berustende onder de *leendenombrementen van Nevele*. — Prov. arch.

Aan 't hoofd van de oudstbewaarde rekening der heerlijkheid, die van 1550, vinden wij de volgende regelen : « Rekeninghe
« ende bewijs, dat ic Joos Bultinc als den ontfanc ghedaen
« hebbende vanden lande van Nevele, dat overghave edele ende
« moghende vrouwe Anne van Egmonde, vrouwe van Nevele,
« van Burcht, van Zwijndrecht ende van Huusse.... van Bamesse
« XVe XXX toot Bamesse XVe XXXI. » —

En daarnevens, in margine : « Ghepresenteert mijne vrouwe
« *in heur casteel te Odonc*, xxiiii in Ougst anno XVe twee en
dertich. »

De moeder van Philip van Montmorency betrok dus het kasteel van Ste-Maria-Lerne in gemeld jaar, hetgeen nog blijkt uit de rekening der ontvangsten van de heerlijke rechten, enz., te Poesele, over de jaren 1524-1529, waarin men wederom leest :
« Ghepresenteert an mevrouw *in heur casteel van Odonc*,
« a^e XVe XXXI. »

Dat Anna van Egmond ook op het kasteel was in 1526 is uit de bovenstaande regelen vast niet op te maken, maar wij herhalen het : wanneer de familie er vóór en na het geboortjaar van haren zoon verbleef, waarom zou zij er niet geweest zijn in 1526, in welk jaar ook Philip van Montmorency, grootvader van Egmont's lotgezel, overleed? Wat meer is, het slot van Odonk, in 1499 door de Gentenaren verwoest, werd door de Montmorencys met veel zorg hersteld, mogelijk nog grooter gemaakt, dan het vroeger geweest was. Zou dit het geval geweest zijn, wanneer de familie 't inzicht gekoesterd had, er zelve geen gebruik van te maken? Wij denken : neen!

Bestaat er dus geen stoffelijk bewijs, dat Philip van Montmorency te Odonk 't eerste levenslicht aanschouwde, men ziet gereedelijk uit al het bovenstaande, dat meer dan éene waarschijnlijkheid mag pleiten ter gunste van de gissing, die wij ons verstouten in het midden te brengen.

De levensloop van den graaf van Hoorne is genoeg gekend. Aan biografen heeft het hem niet ontbroken, evenmin aan

oordeelvellingen over de daden, die zijn leven als krijgs- en staatsman kenmerken. Wij zelven, in onze monographie van Nevele, hebben de voornaamste bijzonderheden diens levensloops medegedeeld (1), en deze besloten met het oordeel, dat, zoo Philip van Hoorne de plakaten des konings van Spanje, over de geloofsleer, overtreden heeft, zijne geweldige en schandelijke dood op het schavot, niet alleen onstaatkundig, maar tevens wreed en nutteloos was voor godsdienst, koning en vaderland.

(1) Zie, over de gevangenschap van Philip van Hoorne, de aantekening in het *Dagboek van Philip en Cornelis van Campene*, bl. 76-78.
